

Dariusz Fuchs^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0001-5853-2657>

Wykładnia pojęcia państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego według rozporządzenia UE Rzym I w świetle orzecznictwa TSUE*

Abstract: The text draws attention to the reasons underlying the solutions adopted in the current regulation of the Rome I Regulation with respect to the law applicable to (direct) insurance contracts. These reasons include the need to reconcile the diverse traditions of insurance market regulation and the necessity to deal with the complexities of the solutions adopted in EU law. The research objective of the study is to assess — taking into account the analysis and interpretation of the concept of risk location in an EU Member State under the Rome I Regulation — whether the current legal situation requires changes for the benefit of the service recipient (the policyholder, but also the insured). The basic thesis is that the current complexity, which is mainly the result of the evolution of the *acquis communautaire*, causes perturbations in the practice of applying European private international law. The importance of the three generations of insurance directives is also emphasized, which has historically resulted in discrepancies in the interpretation of the concept of the location of insurance risk as a connecting

---

^{a)} Dr hab., prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, d.fuchs@uksw.edu.pl.

* Artykuł jest rozwinięciem i uszczegółowieniem rozważań z referatu: „Oddziaływanie orzecznictwa TSUE na wykładnię pojęcia państwa członkowskiego UE umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego według rozporządzenia Rzym I”, wygłoszonego przez autora na Zjeździe Katedr Prawa Prywatnego Międzynarodowego (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 21—22 listopada 2024 r.).

factor. The Solvency II Directive and the conclusions drawn from CJEU case law (including the relevant opinions of the Advocates General) are of significant importance. In addition, it was assumed that the concept of risk location is not only relevant to conflict of laws, but also functions in public law, e.g. in solutions relating to the taxation of insurers. In summary, it was confirmed that such uniformity and linking this connecting factor solely to the policyholder as a party to the contract, may not necessarily be beneficial in practice, both in relation to private and public insurance law. The text also emphasizes that the key issue, albeit one that goes beyond the scope of the article, is the conceptual nature of risk itself, both in conflict of laws and substantive law.

Keywords: insurance risk location — conflict of laws — applicable law — insurance contract — generations of insurance directives — Solvency II

1. Wprowadzenie

Dla aktualnej regulacji prawa unijnego w zakresie ubezpieczeń, zwanych potocznie gospodarczymi (dla autora są one ubezpieczeniami prywatnymi)¹, kluczowe jest zagadnienie różnych tradycji regulacji rynku w tym sektorze usług w Europie: model alpejski *versus* model morski². W konsekwencji powyższego nastąpiła interesująca, nie tylko z punktu widzenia prawa prywatnego, ewolucja ubezpieczeniowego prawa wtórnego UE, które stara się te rozbieżne tradycje pogodzić.

Jednakże taka próba znalezienia akceptowalnego przez wszystkie państwa członkowskie kompromisu doprowadziła prawodawcę europejskiego do propagowania rozwiązań, które (przynajmniej w części dotyczącej skutków dla prawa kolizyjnego) są w sposób uzasadniony

---

¹ Co do poglądu autora nt. por. D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze w działalności samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 24—27; D. Fuchs, *Interes ubezpieczeniowy w europejskim projekcie PEICL w świetle kodeksowej regulacji umowy ubezpieczenia*, w: *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczynska-Pieczniak, J. Szczotka, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 34—35. Szerzej o tej problematyce: D. Fuchs, M. Maliszewska, rozdział VI, *Kwalifikacja i podział ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku]; D. Fuchs, w: *Pogranicza prawa cywilnego. Boundary Problems of Civil Law*, red. R. Szczepaniak, C.H.Beck, Warszawa 2022, s. 273—286, szczególnie s. 276—280.

² Szerzej wraz z literaturą: A. Brodecka-Chimera, *Wstęp. Zrozumieć rynek ubezpieczeń*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz, t. 1, *Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 21—22.

krytykowane³. Inną kwestią wartą podkreślenia jest związany z tym anachronizm przyjętych norm, szczególnie tych służących poszukiwaniu prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia (por. dalsze uwagi). Wszystko to już od samego początku obowiązywania rozporządzenia Rzym I budziło uzasadnione wątpliwości i obawy⁴.

W związku z tym w obecnym stanie prawnym warto rozważyć konsekwencje takiej sytuacji i zwrócić uwagę także na (choć to zjawisko nienowe) przenikanie się rozwiązań prawa prywatnego i publicznego tam, gdzie łącznie stanowią o kształcie unijnego prawa ubezpieczeń prywatnych. Taką właśnie przestrzenią regulacyjną jest unormowanie nt. umiejscowienia (lokalizacji) ryzyka ubezpieczeniowego (według rozporządzenia Rzym I⁵; dalej również: Rzym I), które wprowadzie słusznie jest kojarzone z problematyką ubezpieczeniowego prawa kolizyjnego, ale jego analiza i wykładnia nie mogą się obyć bez uwzględnienia norm prawa gospodarczego, czego najlepszym przykładem jest dyrektywa Solvency II⁶ (dalej także: Solvency II, por. pkt 3 tekstu). Do takiego zresztą podejścia skłania sam prawodawca unijny i taka analiza, możliwie kompleksowa tegoż pojęcia, jest zasadniczym celem niniejszego artykułu.

Tutaj też kluczowym zagadnieniem staje się pojęcie ubezpieczeń transgranicznych (*cross-border insurances*), jako ubezpieczeniowego ewenementu prawa unijnego⁷.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że międzynarodowość stosunku ubezpieczeniowego (scil. międzynarodowy stosunek ubezpieczeniowy) nie zawsze musi mieć postać transgraniczności ubezpieczeniowej. Może też występować w sytuacji, gdy obie strony umowy ubezpieczenia mają swoje siedziby w tym samym państwie, ale zawarcie umowy nastąpiło

³ Tytułem przykładu, bardzo trafnie, S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa dla zobowiązań umownych na gruncie rozporządzenia Rzym I*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 302–306.

⁴ Pytanie parlamentarne (27.10.2009) — pisemne E-5454/09, Stosowanie art. 7 rozporządzenia Rzym I wobec krajów EOG oraz Danii, skierowała: Lidia Joanna Geringer de Oedenberg (S&D) do Komisji, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2009-5454_PL.html [dostęp: 27.04.2025].

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.Urz. UE L 177/6 z 4.07.2008, s. 6–16.

⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyplacalność II) (przekształcenie) (tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.Urz. UE L 335 z 17.12.2009, s. 1–155.

⁷ Warto w tym miejscu zasignalizować konsekwencje tego stanu prawnego dla międzynarodowej regulacji usług ubezpieczeniowych w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO). Szerzej: D. Fuchs, *Wprowadzenie*, w: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 25 i n.

przy okazji np. kongresu branżowego lub konferencji międzynarodowej. Wtedy lepiej wprost nawiązać do klasycznej koncepcji stosunku prawnego z elementem obcym⁸.

Z tego też powodu możemy mówić o dwojakim pojęciu międzynarodowego stosunku ubezpieczenia: w znaczeniu szerszym (*sensu largo*) oraz węższym (*sensu stricto*, inaczej: transgraniczności)⁹.

W znaczeniu szerszym jest to tożsame z klasyczną koncepcją stosunku międzynarodowego w prawie prywatnym, gdzie najlepiej przyjąć, że mamy do czynienia zawsze ze stosunkiem prawnym z elementem obcym, a to w konsekwencji oznacza, że stan faktyczny w kontekście ubezpieczeniowym będzie powiązany z więcej niż jednym systemem prawa merytorycznego.

Słusznie się zarazem zauważa, że potencjalnie prawo kolizyjne nie ogranicza się formalnie do obrotu międzynarodowego, bo także przy powiązaniu danego stanu faktycznego z wyłącznie jednym obszarem prawnym będzie spełniać swoje zadanie, będzie bowiem wskazywać jako prawo właściwe właśnie prawo tego państwa. Prawdą jest i to, że w praktyce wynik takiego rozumowania można też z góry założyć, bez konieczności badania stosownej normy kolizyjnej¹⁰.

Z kolei przykład umiędzynarodowienia *sensu stricto* (transgraniczności) prawa ubezpieczeń stanowią w terminologii prawa i praktyce unijnej właśnie tzw. *cross border insurances* (ubezpieczenia transgraniczne), polegające zasadniczo na świadczeniu usługi ubezpieczeniowej przez ubezpieczyciela z siedzibą główną w innym państwie (*home country*) niż państwo miejsca spełnienia świadczenia (*host country*), czyli korzystaniu w zakresie ubezpieczeń z unijnej swobody świadczenia usług¹¹. Częstość jest to

---

⁸ Ale w literaturze można też dostrzec równie umotywowany pogląd, który zakłada równoznaczność transgraniczności stosunku prawnego z pojęciem stosunku prawnego z elementem obcym. Szerzej: P. Mostowik, *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławie Gnelli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023, s. 693 i n., szczególnie 699—700.

⁹ Co słusznie zauważył także M. Pillich, *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, w: *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzczak, K. Weitz, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 321, przyp. 41.

¹⁰ Szerzej: M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011 (i kolejne wydania tego fundamentalnego podręcznika do prawa prywatnego międzynarodowego), s. 23—24. Zwraca też na to słusznie uwagę w innych opracowaniach, z powołaniem się szczegółowo na literaturę, np. P. Mostowik, *Kwestia wymagania...*, s. 693 i n.

¹¹ Por. E. Kowalewski, *Ubezpieczenia transgraniczne — aspekty prawne*, „Forum Dyskusyjne Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych” 2005, z. 5, s. 10—11.

powiązane z wykorzystaniem innych swobód traktatowych, np. zakładania przedsiębiorstw (*freedom of establishment*), w tym oddziałów (fili) w innych państwach członkowskich niż państwo głównej siedziby ubezpieczyciela¹². W ten także sposób utworzyły się skomplikowane ubezpieczeniowe podmioty o charakterze holdingowym, gdzie spółka macierzysta częstokroć ma siedzibę w innym państwie niż spółki-córki¹³.

Należy (przynajmniej w tym miejscu) zasygnalizować, że aktualny stan prawny jest wynikiem ewolucji unijnego prawa ubezpieczeniowego poprzez system tzw. dyrektyw „generacyjnych”, które były przyjmowane odrębnie i wchodziły w życie poprzez stosowną implementację w prawie poszczególnych państw członkowskich; zasadniczo odrębnie w zakresie ubezpieczeń na życie (*live insurances*)¹⁴, jak również tzw. pozostałych (scil. *non-live insurances*)¹⁵, a także (ze względu na specyfikę oraz odwzorowanie i uszczegółowienie w prawie unijnym tzw. Systemu Zielonej Karty)¹⁶ ubezpieczeń komunikacyjnych (gdzie skądinąd stopień ujednolicenia materialnoprawnego osiągnięto najpełniej)¹⁷.

¹² Na takim rozwiązaniu w głównej mierze jest oparta np. w Polsce aktywność unijnych ubezpieczycieli w zakresie ubezpieczeń kredytów eksportowych czy też ubezpieczeń należności handlowych. Szerzej: D. Fuchs, *Wprowadzenie...*, szczególnie s. 48–54.

¹³ Por. też D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze...*, s. 23, a także D. Fuchs, *Insurance Holding Company in Polish Commercial Regulations — Some Observations*, in: *Insurance in the Polish Segment of the European Market AD 2004*, eds. R. Holly, A. Nowak, Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa 2004, s. 146–152; idem, *Instytucja holdingu w tworzeniu rynku usług ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach” 1995, nr 139, s. 147–158.

¹⁴ Szerzej nt. efektów materialnoprawnych w zakresie unijnej regulacji ubezpieczenia na życie: D. Fuchs, *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, w: *Unia Europejska w dobie reform (Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą)*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2004, s. 443–458.

¹⁵ Uwaga terminologiczna: trzeba zarazem podkreślić, że nie należy utożsamiać pojęcia ubezpieczeń na życie z polskiego k.c. z pojęciem ubezpieczeń na życie w rozumieniu prawa unijnego i w konsekwencji polskiego prawa publicznego. Aby nie powiełać w tym miejscu rozważań własnych, autor pragnie wskazać, że pojęcie ubezpieczeń na życie, o których mowa w art. 829–834 k.c., zawiera się w pojęciu ubezpieczeń na życie w rozumieniu polskiego (i europejskiego) publicznego prawa ubezpieczeń, ale terminy te nie są równoważne, ani tym bardziej tożsame ze względu na swój zakres desygnatów.

¹⁶ Por. K. Ludwichowska, *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2008, s. 205 i n.; M. Orlicki, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 298 i n.; idem, *Rozdział I, Zarys historii ubezpieczenia odpowiedzialności posiadaczy pojazdów mechanicznych*, w: M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2007, s. 12–14, 20–26.

¹⁷ Por. S. Koroluk, *Polski nadzór ubezpieczeniowy a prawa Unii Europejskiej*, w: *Polska w Unii Europejskiej. Perspektywy, warunki. Szanse i zagrożenia*, red. C. Mik,

Wobec tego transgraniczność realizuje się przy okazji transgresji z jednego obszaru (terytorium) prawnego do drugiego, co występuje z wykorzystaniem unijnej reguły swobody świadczenia usług, bez konieczności faktycznej obecności na terytorium państwa, gdzie usługa jest wykonywana, czyli w konsekwencji świadczona jest ochrona ubezpieczeniowa¹⁸.

Z kolei uwzględniając kontekst polskiego prawa kolizyjnego, należy zwrócić uwagę na szczególną normę (zresztą w treści zgodną z kompetencją, jaką przyznaje państwom członkowskim prawodawca unijny; nie tylko polski ustawodawca z tego skorzystał), że przyjęto co do zasady, iż prawo właściwe dla zobowiązania umownego określa rozporządzenie Rzym I (art. 28 ust. 1 ppm)¹⁹.

Specyficzną regulację dodatkowo zawarto w odniesieniu do ubezpieczeń obowiązkowych, a mianowicie zgodnie z art. 29 ust. 1, jeżeli prawo polskie przewiduje obowiązek ubezpieczenia, umowa takiego ubezpieczenia podlega prawu polskiemu, co wobec mnogości ubezpieczeń obowiązkowych obecnie w Polsce czyni ten przepis istotnym w praktyce. Jednocześnie ustawodawca dodaje, że jeżeli prawo państwa członkowskiego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które przewiduje obowiązek ubezpieczenia, każe dla umowy takiego ubezpieczenia stosować jako właściwe własne prawo, to stosuje się to prawo (art. 29 ust. 2 ppm)²⁰.

TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997, s. 155—156; M. Orlicki, J. Orlicka, *Europejski system dochodzenia roszczeń ubezpieczeniowych za wypadki komunikacyjne za granicą. Komentarz*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2003, passim. Stało się tak, zdaniem autora, z uwagi na kontekst społeczny tych ubezpieczeń i ich masowy charakter, co spowodowało konieczność ujednoczenia norm materialnoprawnych (zarówno prywatnej, jak i publicznej proveniencji) ze względu na *par excellence* konsumencki charakter tych ubezpieczeń.

¹⁸ Także nt.: D. Fuchs, Rozdział XX, *Ubezpieczenia w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].

¹⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (weszła w życie 16 maja 2011 r.), uchylająca, na mocy swego art. 78: art. 129 oraz 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i wprowadzająca nowe reguły odnoszące się do prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia (przedem wszystkim art. 28 i 29); Dz.U. 2015, poz. 1792.

²⁰ Por. szerzej: D. Fuchs, Rozdział XX, *Ubezpieczenia...* [w druku].

2. Ewolucja zasad funkcjonowania unijnego rynku ubezpieczeniowego

2.1. Zagadnienia ogólne

Należy podkreślić, że ewolucja regulacji wspólnotowej w zakresie usług ubezpieczeniowych była wypadkową ścierania się różnych tendencji, które najwyraźniej zarysowały się przy okazji dyskusji nad projektem dyrektywy o umowie ubezpieczenia²¹. Wówczas zresztą te rozbieżne interesy, a czasami wręcz antagonizmy, doprowadziły do tego, że do dnia dzisiejszego nie mamy w ramach prawa unijnego jednolitej regulacji umowy ubezpieczenia, mimo podejmowania prób w tym zakresie²². Źródłem tego stanu są przyczyny o podłożu historycznym i koncepcyjnym co do poglądów na uregulowanie ubezpieczeń w ramach określonego porządku prawnego. Przede wszystkim można tutaj wskazać, niezmiennie co najmniej od lat 80. ubiegłego wieku, na dwa zasadnicze czynniki.

Po pierwsze państwa członkowskie wykorzystywały, i (o ile to możliwe) w dalszym ciągu próbują wykorzystywać, politykę konsumencką do swych partykularnych interesów, nie chcąc, aby regulacja rynku ubezpieczeniowego wymknęła się spod ich kontroli. Ponieważ obecnie ten postulat wobec prawodawstwa UE jest w całości (a nawet w istotnej części) niemożliwy do ziszczenia, to starają się przynajmniej *implicite* zachowywać tę kontrolę i nadzór, chociażby przez koncepcję dobra powszechnego²³. To w konsekwencji prowadzi do braku intensywnego poparcia dla tendencji ujednociających prawo ubezpieczeniowe w skali UE²⁴.

Dodatkowo tak pojmowana — przynajmniej przez niektóre państwa członkowskie — polityka ochronna własnego rynku ubezpieczeniowego

---

²¹ Co zresztą skutkuje — nie tylko w skali ubezpieczeń UE — ich skomplikowaniem i niejednorodnością regulacyjną. Por. D. Fuchs, *Wprowadzenie...*, s. 22—25.

²² Szeroko nt.: D. Fuchs, *PEICL jako materialnoprawny projekt europejskiego instrumentu opcjonalnego w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1222 i n., szczególnie 1234—1250.

²³ Omówienie tego pojęcia w sposób kompleksowy: D. Fuchs, *Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI wieku*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2002, s. 71—95.

²⁴ Por. Comité Européen des Assurances, *Freedom to Provide Services and the General Good in the Insurance Sector*, Draft Commission Interpretive Communication, Brussels 2004, s. 1—6 [maszynopis powielony].

również odnosi się do rodzimych ubezpieczycieli,²⁵ którym państwa członkowskie starają się zapewnić maksymalnie korzystne warunki działalności, w porównaniu zarówno z ubezpieczycielami pochodzącymi z innych państw UE, jak i z ich kontrahentami mającymi swą siedzibę (scil. miejsce zamieszkania) poza krajem siedziby ubezpieczyciela²⁶.

Drugim powodem fiaska takich inicjatyw, mających na celu ujednoczenie materialnego prawa ubezpieczeniowego w ramach UE, są wciąż występujące w sposób istotny różnice między systemem *common law* oraz systemem kontynentalnym w zakresie regulacji umowy ubezpieczenia, z punktu widzenia zarówno ochrony ubezpieczonego, jak i nadzoru oraz kontroli nad ubezpieczycielem. Ten dychotomiczny podział na dwa zasadnicze systemy prawne w przypadku ubezpieczeń podlega dalszemu rozczłonkowaniu, co oczywiście wprowadziło dodatkową dyspersję między przepisami prawa angielskiego, francuskiego, niemieckiego i włoskiego²⁷. Państwa członkowskie z trudnością albo wcale nie godzą się gremialnie na innowacje w stosunku do podstawowych zasad własnego prawa cywilnego i finansowego.

Z tego zasadniczo powodu różnicę stanowi również sposób sprawowania kontroli nad postanowieniami umów ubezpieczeniowych. Dla przykładu: w RFN tradycyjnym był (aktualny przed wejściem w życie

---

²⁵ Na potrzeby niniejszego tekstu autor używa wymiennie słów: „ubezpieczyciel” / „zakład ubezpieczeń”, także dlatego, że poruszana tematyka stanowi swoiste *iunctim* prawa prywatnego i publicznego. Zarazem autor ma pełną świadomość dystynkcji tych określeń ze względu na regulację kodeksu cywilnego (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1061 ze zm.) i odpowiednio: ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, t.j. Dz.U. 2024, poz. 838 ze zm.) oraz ustawy o dystrybucji ubezpieczeń (Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1214), zresztą nie widząc osobiście *de lege ferenda* racjonalności utrzymywania takiego zróżnicowania w prawie polskim. Por. rozwinięcie tego poglądu: D. Fuchs, w: *Pogranicza...*, s. 280—281; D. Fuchs, Ł. Żarnowiec, *Ubezpieczenia gospodarcze...*, s. 187—188.

²⁶ P. Pearson, *New Trends in Insurance Market*, Brussels 1995, s. 4 [maszynopis powielony]; T.H. Ellis, *European Integration and Insurance*, Wityherby, London 1985, s. 156—157.

²⁷ Na co już od wielu lat zwracano uwagę: P. Pearson, *Opening Adress*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H. Jessurun d'Oliveira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 4—5; B. Pool, *The Creation of the Internal Market in Insurance*, Commission of European Communities, Luxemburg 1990, s. 60—61; R. Hodgkin, *Protection of the Insured*, Lloyd's of London Press, London 1989, s. 185; T.H. Ellis, *European Integration...*, s. 158—159; K. Sieg, *Bundesrepublik Deutschland*, in: M. Fontaine, *Insurance Contract Law*, vol. 1, Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe 1990, s. 125—126, 129—130; J. Graf von der Schulenburg, *Regulation and Deregulation of Insurance Markets in the Federal Republic of Germany*, Florence EUI Working Paper no 89/408, s. 7—8.

norm implementujących tzw. dyrektywy II, a w szczególności III generacji ubezpieczeniowego prawa unijnego)²⁸ ścisły nadzór nad ogólnymi warunkami ubezpieczenia, zarówno od strony definicji i pojęć (terminów) użytych w tekście, jak i od strony ich konsekwencji prawnych (tzw. koncepcja nadzoru alpejskiego)²⁹. W Wielkiej Brytanii (ale także w Holandii, Irlandii i na Malcie) z kolei tradycję swą ma idea nadzoru morskiego nad ubezpieczeniami, która co do zasady zakłada, że rynek ubezpieczeniowy podlega nadzorowi i kontroli państwa w takim samym zakresie jak inne rodzaje działalności gospodarczej³⁰.

Powstaje *questio iuris*, jakimi instytucjami prawo unijne wdraża i utrzymuje efektywność ubezpieczeń transgranicznych, zachowując jednocześnie prymat wykładni autonomicznej, a w konsekwencji utrzymując pierwszeństwo prawa unijnego poprzez jego jednolitą implementację i wykładnię w prawodawstwach krajowych. W dalszej kolejności ma to znaczenie dla tego, w jaki sposób przyjęto koncepcję umiejscowienia/lokalizacji ryzyka w prawie wtórnym oraz pojęcia (instytucje) z tym skorelowane, zarówno w prawie kolizyjnym, jak i w prawie materialnym UE. Bez takiej refleksji nie można roztropnie ustalić, jak należy to wyrażenie wyklądać na potrzeby prawa polskiego, zakładając logikę powyższego rozumowania.

2.2. Znaczenie tzw. generacji dyrektyw ubezpieczeniowych

Syntetycznie przedstawiając ewolucję regulacji wspólnotowego rynku ubezpieczeniowego, należy stwierdzić³¹, iż początkowo jedynie

---

²⁸ Omówienie procesu implementacji: D. Fuchs, *Dyrektywy III generacji prawa ubezpieczeniowego oraz ich implementacja w wybranych prawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej*, w: *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1998, s. 287 i n.

²⁹ Wciąż aktualne uwagi: R. Hodgins, *Protection...*, s. 185; B. Pool, *The Creation...*, s. 61; M. Everson, *Laws in Conflict. A Rationally Integrated European Insurance Market?*, EUI, Florence 1995, s. 31—32; H. Weyers, *Versicherungsvertragsrecht*, Hermann Luchterhand Verlag, Frankfurt/Main, s. 58—59; W. Roth, *Internationales Versicherungsvertragsrecht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1985, s. 169—174.

³⁰ Co szczególnie uwidoczniło się w trakcie dyskusji nad projektem dyrektywy o umowie ubezpieczenia. Por. B. Pool, *The Creation...*, s. 60. Szerzej nt. treści projektu dyrektywy o umowie ubezpieczenia oraz jej relacji do projektu PEICL wraz z cytowaną tam literaturą: D. Fuchs, *PEICL jako materialnoprawny projekt...*, s. 1222 i n., szczególnie 1234—1250.

³¹ Rozważania w tym podpunkcie stanowią syntezę i uaktualnienie wywodów zawartych przede wszystkim w: D. Fuchs, *Dyrektywy III generacji...*, s. 287 i n.

swoboda zakładania przedsiębiorstw została zrealizowana przez państwa członkowskie ówczesnej EWG, na skutek implementacji dwóch dyrektyw, odpowiednio z 1978 i 1973 r.³²

Mianowano je później dyrektywami I generacji, odpowiednio w zakresie ubezpieczeń na życie oraz pozostałych ubezpieczeń (*non-live insurance*). Następnym przełom stanowiło opublikowanie przez Komisję Europejską tzw. Białej Księgi z 1985 r.³³ Zawarto tutaj szereg wskazówek dla państw członkowskich, odnoszących się do kierunku ewolucji prawodawstw krajowych, tak aby został utworzony Europejski Rynek Wewnętrzny, obejmujący swoim zakresem także rynek ubezpieczeniowy. Do najważniejszych zaliczono konieczność wprowadzenia reguły nadzoru państwa głównej siedziby ubezpieczyciela, a nie: państwa lokalizacji (umiejscowienia) ryzyka ubezpieczeniowego nad działalnością ubezpieczyciela, ujednolicenia przepisów podatkowych czy harmonizację podstawowych przepisów prawa materialnego oraz kolizyjnego odnoszących się do umowy ubezpieczenia³⁴.

Powyższe reguły zostały rozwinięte w dwóch kolejnych dyrektywach, realizujących zasadę swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych, tj. w zakresie *non-live* oraz *live insurance* (odpowiednio: 88/357/EEC i 90/619/EEC). Jednocześnie w praktyce oraz w języku prawnym przyjęto określać oba akty prawne mianem „drugie dyrektywy ubezpieczeniowe”, ewentualnie „dyrektywy II generacji”³⁵. Swobodę świadczenia *de iure et facto* wprowadzono w zakresie tzw. dużych ryzyk ubezpieczeń innych niż na życie, określając je w art. 5 dyrektywy³⁶. Pozostałe ryzyka, tzw. ryzyka masowe (niewymienione w art. 5), determinowały ograniczenia tejże swobody, poprzez uznanie kontroli organów państwa, na którego terytorium usługi są oferowane (*host country control*).

---

³² Co rozpoczęto na skutek przyjęcia dyrektyw: 79/267/EEC oraz 73/239/EEC. Por. C. Chance (wyd.), *Insurance in the EEC*, The European Community's Programme for a New Regime. The Second Edition of a Industry Report. Prepared by Clifford Chance, Lloyd's of London Press LTD, London 1991, s. 7 i n.

³³ Por. Livre blanc de la Commission des Communautés Européennes au Conseil, DOC. COM(85) z 28/29 czerwca 1985 r.

³⁴ Por. W.-H. Roth, *Article 59 EEC — Treaty and Its Implications for Conflicts Law in the Field of Insurance Contracts*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Oliverira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 60. Szerzej: D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, „Zeszyty Prawnicze” 2004, nr 4, s. 237 i n.

³⁵ Por. pełne nazwy obu dyrektyw zaczynające się od: *Second Council Directive / Le Deuxième Directive / Zweite Richtlinie / druga dyrektywa* itd.

³⁶ Por. J. Borowiec, K. Wilk, *Teoria i praktyka europejskiej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 1997, s. 83.

Dyrektywa II generacji (90/619/EEC), odnosząca się do ubezpieczeń na życie, wprowadziła liberalizację w zakresie świadczonych usług w sytuacji, gdy ubezpieczający (scilicet posiadacz polisy) pragnął zawrzeć umowę z ubezpieczycielem z innego państwa członkowskiego. Ograniczenia swobody prowadzenia działalności zostały utrzymane, jeżeli takiej cechy (tj. inicjatywy ubezpieczającego co do wyboru kontrahenta z innego Państwa UE) umowa ubezpieczenia nie posiadała *in casu*. Warto podkreślić, że państwo członkowskie, gwarantując powyższy standard liberalizacji, (zgodnie z regułą tzw. *l'harmonization minimale*) mogło wprowadzić swobodę również w zakresie, w którym dyrektywa dopuszczała ograniczenia w stosunku do ówczesnego art. 59 Traktatu Rzymskiego³⁷, jako podstawy swobody świadczenia usług ubezpieczeniowych o charakterze transgranicznym³⁸.

Dodatkowo powyżej przywołana dyrektywa zawierała tzw. klauzulę wzajemności, na mocy której Komisja ma prawo decydowania, czy podmioty pochodzące z państw niebędących członkami Unii Europejskiej mogą korzystać z powyższych swobód, spełniwszy *conditio sine qua non*, iż ich rodzime prawodawstwo gwarantuje ubezpieczycielom z państw członkowskich odpowiedni dostęp do rynku danego państwa³⁹. Należy także podkreślić, iż zasada wzajemności, będąc przede wszystkim ewidentnym przykładem oddziaływania politycznego np. na państwa stowarzyszone, zezwalała na ewolucyjne dostosowanie prawodawstwa takiego państwa do wymogów członkostwa w Unii Europejskiej, co zwykle łączyło się z tzw. okresami przejściowymi (*transitional periods*), jak było to w przypadku Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰. Tak zwana III generacja

³⁷ Później: art. 49 Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską, aktualnie: nie obowiązuje. Por. E. Wojtaszek-Mik, C. Mik, *Unia Europejska. Wspólnota Europejska. Zbiór dokumentów*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 144; Z. Brodecki, M. Drobysz, S. Majkowska, *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 212—213.

³⁸ Na co zwraca uwagę: P. Cahill, *Cross Border Financial Services: The Treaty Rules*, Łódź 1996, s. 2—3 [maszynopis powielony]; W.-H. Roth, *Article 59 EEC...*, s. 63—64. Por. D. Fuchs, *Transgraniczna umowa*, „Miesięcznik Ubezpieczeniowy” 2006, nr 6, s. 32—33.

³⁹ Podobne postanowienie zawiera III dyrektywa dotycząca ubezpieczeń komunikacyjnych OC z 8.11.1990 (90/618/EEC). Por. P. Devine, *Half a Loaf*, in: I. Gillespie, K. Hamilton, *Insurance 1992. A Eurostudy Special Report*, Eurostudy Publishing Company Limited, London 1992, s. 47; C. Chance (wyd.), *Insurance...*, s. 46 i n.

⁴⁰ Por. art. 68 i 69 Układu Europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczypospolitą Polską z jednej strony a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r. (Dz.U. z 27.01.1994); Z. Brodecki, E. Gromnicka, *Układ Europejski z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 99—101; C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, C.H.Beck, Warszawa 2000, s. 792 i n.

dyrektyw ubezpieczeniowych zapewniła z kolei względny stopień liberalizacji usług o takim charakterze oraz gwarancję przestrzegania autonomii woli stron, zarówno o charakterze materialnym (wskazanie prawne), jak i o charakterze kolizyjnym (wybór prawa *sensu stricto*)⁴¹.

Należy jeszcze nadmienić, że osobno ewoluowały tzw. dyrektywy komunikacyjne, odnoszące się do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych⁴², a dla ubezpieczeń na życie prawodawca unijny zdobył się na dyrektywę dodatkowo konsolidującą dotychczasowe zmiany⁴³. Tak ta ewolucja doprowadziła do aktualnej regulacji dyrektywy Solvency II⁴⁴.

3. Symptomatyczny przykład art. 7 rozporządzenia Rzym I jako wyraz regulacji koncepcji prawa właściwego dla stosunku ubezpieczenia w prawodawstwie UE

Kwestią fundamentalną dla rozważań kolizyjnoprawnych, zarówno w kontekście umowy ubezpieczenia bezpośredniego (w tym: koasekuracji), jak i w kontekście reasekuracji (ubezpieczenia pośredniego wraz z retrocesją) musi być regulacja rozporządzenia UE Rzym I. Trzeba podkreślić, że ze względu na ogólny postulat wykładni autonomicznej, ale też z powodu wykładni teleologicznej norm międzynarodowych, a tutaj: także unijnego prawa kolizyjnego, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na motywy prawodawcy zawarte w preambule do rozporządzenia Rzym I i w takim kontekście interpretować normy prawa europejskiego. Jest to zagadnienie istotne z tego powodu, że zgodnie z motywem

⁴¹ Dyrektywa Rady z 18.06.1992 (92/49/EEC) w sprawie koordynacji przepisów dotyczących bezpośrednich ubezpieczeń innych niż ubezpieczenia na życie, a także poprawek do dyrektyw 73/239/EEC i 88/357/EEC (trzecia dyrektywa o ubezpieczeniach innych niż ubezpieczenia na życie; dalej — dyrektywa 92/49: Dz. Urzędowy Wspólnot Europejskich; dalej: O.J.) L 228 z 11.08.1992, oraz dyrektywa Rady z 10.11.1992 (92/96/EEC) w sprawie koordynacji przepisów dotyczących bezpośrednich ubezpieczeń na życie, a także poprawek do dyrektyw 79/267/EEC i 90/619/EEC (trzecia dyrektywa ubezpieczeniowa na życie; dalej: dyrektywa 92/96: O.J. L 360 z 9.12.1992).

⁴² Co jest odrębnym tematem samym w sobie. Por. M. Orlicki, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 292—308; K. Ludwichowska, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 204—244.

⁴³ Szerzej: D. Fuchs, *Reforma wspólnotowej regulacji...*, s. 443—458.

⁴⁴ Por. także: D. Fuchs, *Rozdział XVIII, Ubezpieczenia...* [w druku].

25 preambuły rozporządzenia Rzym I konsumenci (także usługi ubezpieczeniowej) powinni podlegać ochronie tych przepisów obowiązujących w państwie ich zwykłego miejsca pobytu, których nie można wyłączyć w drodze umowy, pod warunkiem, że umowa z konsumentem została zawarta w następstwie wykonywania przez przedsiębiorcę w tym państwie działalności gospodarczej lub zawodowej. Taka sama ochrona powinna zostać zagwarantowana, jeżeli przedsiębiorca, mimo niewykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej w państwie zwykłego miejsca pobytu konsumenta, w jakikolwiek sposób kieruje swą działalnością do tego państwa lub do kilku państw z tym państwem włącznie, a umowę zawarto w wyniku takiej działalności.

Ta ogólna reguła została uszczegółowiona dalej w preambule w odniesieniu m.in. do umowy ubezpieczenia. Z tego też wynika, iż w „związku ze szczególnym charakterem umów przewozu i umów ubezpieczenia szczególne przepisy powinny zapewnić odpowiedni poziom ochrony podróży i ubezpieczających” (motyw 32 preambuły), co w konsekwencji oznacza zastosowanie do kontraktów ubezpieczeniowych przede wszystkim art. 7 rozporządzenia, zamiast art. 6, który ma charakter szczególny w odniesieniu do wyznaczania prawa właściwego dla stosunków umownych, ale *stricte* w obrocie konsumenckim (por. powyżej przywołany motyw 25 preambuły). To z kolei oznacza, że (analogicznie jak w przypadku regulacji właściwości sądowej w oparciu o rozporządzenie Bruksela I bis)⁴⁵ szczególne zasady dla wyznaczania prawa właściwego stosunku ubezpieczenia będą niezależne od reguł przypisanych stosunkom konsumenckim, co jest powszechnie w doktrynie akceptowane⁴⁶.

Jednak mimo tego, że prawodawca europejski przyjął zasadniczo uniwersalny charakter regulacji prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia⁴⁷, to art. 7 stosuje się do umów obejmujących zakresem ochrony

---

⁴⁵ Por. D. Fuchs, *Jurysdykcja sądów powszechnych w zakresie ubezpieczeń gospodarczych zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/2012 (tzw. Bruksela I bis) z uwzględnieniem konwencji Lugano II*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1166 i n. Por. także w kontekście ubezpieczeń komunikacyjnych OC: idem, *Jurysdykcja w sporach z zakresu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela I bis na tle rozwoju europejskiego prawa ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych — nowe spojrzenie na starą instytucję*, red. M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2021, s. 85—104.

⁴⁶ Dla przykładu: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 305.

⁴⁷ Należy pamiętać, że ma zastosowanie tylko do umowy ubezpieczenia bezpośredniego; stosunek reasekuracji nie podlega tej normie, ale zasadom ogólnym rozporządzenia Rzym I (por. art. 7 ust. 1 zd. 2: „Niniejszego artykułu nie stosuje się do umów reasekuracji”). Szerzej: D. Fuchs, *Reinsurance in PIL*, in: *Insurance in Private International Law*, eds. M. Wałachowska, M. Frasn, P. Marano, Springer, Cham 2024, s. 363—366.

tylko (i aż) tzw. duże ryzyka⁴⁸, niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe umiejscowione jest w państwie członkowskim, a także do wszystkich umów ubezpieczenia obejmujących ryzyka umiejscowione na terytorium państw członkowskich⁴⁹. Jednakże w zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa, umowa ubezpieczenia podlega prawu państwa, w którym ubezpieczyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli ze wszystkich okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że umowa pozostaje w znacznie ściślejszym związku z innym państwem, to stosuje się prawo tego innego państwa.

Odmienne natomiast uregulowano sytuację ubezpieczenia tzw. ryzyk masowych, zwanych też czasami w literaturze, choć to duże uproszczenie, konsumenckimi (tak naprawdę oznacza to inne niż duże ryzyka w rozumieniu art. 7 rozporządzenia, poprzez zastosowanie art. 13 pkt 27 Solvency II, zlokalizowane [scil. umiejscowione] na terytorium UE)⁵⁰. W takim przypadku jako prawo właściwe strony mogą wybrać (zgodnie z art. 3 rozporządzenia) jedynie:

- a) prawo państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe w chwili zawarcia umowy⁵¹;
- b) prawo państwa, w którym ubezpieczający ma miejsce zwykłego pobytu;
- c) w przypadku ubezpieczenia na życie — prawo państwa członkowskiego, którego obywatelem jest ubezpieczający;
- d) w przypadku umowy ubezpieczenia obejmującej ryzyka ograniczone do zdarzeń występujących w jednym państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe — prawo tego państwa;

⁴⁸ Por. art. 7 ust. 2: „Umowa ubezpieczenia obejmująca duże ryzyko w rozumieniu art. 5 lit. d) pierwszej dyrektywy Rady 73/239/EWG z dnia 24 lipca 1973 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do podejmowania i prowadzenia działalności w dziedzinie ubezpieczeń bezpośrednich (innych niż ubezpieczenia na życie) podlega prawu wybranemu przez strony zgodnie z art. 3 niniejszego rozporządzenia”. Obecnie należy w to miejsce (regulacji już nieobowiązującej dyrektywy Rady 73/239/EWG z dnia 24 lipca 1973 r.) stosować odpowiednią regulację dyrektywy Solvency II (art. 13 ust. 27), co nie zmienia zasady powyższej. Szczegółowo w literaturze polskiej pojęcie dużych ryzyk na potrzeby reguł kolizyjnych analizuje (wraz z podaniem relewantnej literatury) M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 129–139.

⁴⁹ Szczegółowy komentarz zob. A. Belohavek, *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja Rzymska, Komentarz*, t. 1–2, C.H.Beck, Warszawa 2010, passim.

⁵⁰ Na co słusznie zwraca uwagę S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 311 i n.

⁵¹ Katalog w: M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332–333. Należy jednak dla precyzji podkreślić, że autor (ze względu na datę wydania tej publikacji) odwołuje się do stanu prawnego sprzed wejścia w życie dyrektywy Solvency II.

- e) jeżeli ubezpieczający będący stroną umowy ubezpieczenia objętej niniejszym ustępem prowadzi działalność handlową lub przemysłową, lub wykonuje wolny zawód, a umowa ubezpieczenia obejmuje co najmniej dwa ryzyka ubezpieczeniowe związane z tą działalnością i umiejscowione w różnych państwach członkowskich — prawo jednego z tych państw członkowskich lub prawo państwa miejsca zwykłego pobytu ubezpieczającego.

Jeżeli w przypadkach określonych w lit. a), b) lub e) tegoż artykułu rozporządzenia UE Rzym I państwa członkowskie przyznają większą swobodę wyboru prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia, strony mogą skorzystać z tej swobody.

W zakresie, w jakim strony nie dokonały wyboru prawa, zgodnie z powyższymi regułami dla ryzyk masowych (innych niż duże ryzyka) umowa taka podlega prawu państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe w chwili zawarcia umowy.

Dodatkowo należy pamiętać, że dla ubezpieczeń obowiązkowych (np. ubezpieczenia komunikacyjnego OC) przewidziano, że (art. 7 ust. 4):

- umowa ubezpieczenia nie czyni zadość obowiązkowi ubezpieczenia, o ile nie są zachowane szczegółowe przepisy odnoszące się do danego ubezpieczenia przyjęte przez państwo członkowskie, które nakłada ten obowiązek; w przypadku gdy prawo państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe, oraz prawo państwa członkowskiego, które nałożyło obowiązek ubezpieczenia, pozostają w sprzeczności, stosuje się przepisy tego ostatniego;
- na zasadzie odstępstwa od ust. 2 i 3 art. 7 rozporządzenia Rzym I państwo członkowskie może postanowić, że umowa ubezpieczenia podlega prawu państwa członkowskiego, które nakłada obowiązek ubezpieczenia.

Z kolei w przypadku, gdy umowa obejmuje ryzyka umiejscowione w więcej niż jednym państwie członkowskim (tzw. wielomejscowość stosunku ubezpieczeniowego)⁵², uznaje się, że umowa składa się z kilku umów, z których każda dotyczy tylko jednego państwa członkowskiego (art. 7 ust. 7 w związku z ust. 3 i 4 tegoż art. rozporządzenia Rzym I). Jest to dodatkowo wzmocnione poprzez treść motywu 33 rozporządzenia Rzym I: „W przypadku gdy umowa ubezpieczenia nieobejmująca dużych ryzyk obejmuje więcej niż jedno ryzyko, z którego co najmniej jedno

---

⁵² Chociaż w literaturze występują kontrowersje co do poprawności tego pojęcia/tłumaczenia, głównie ze względów językowych. Inaczej np. S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 321, gdzie autorka używa sformułowania (w kontekście ryzyk masowych) „wielomejscowanie”. Podobnie wraz ze szczegółową analizą: M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja...*, s. 164—167.

jest umiejscowione w państwie członkowskim, a co najmniej jedno jest umiejscowione w państwie trzecim, szczególne reguły dotyczące umów ubezpieczenia zawarte w niniejszym rozporządzeniu stosuje się jedynie do ryzyka ubezpieczeniowego lub ryzyk umiejscowionych w danym państwie członkowskim lub państwach członkowskich”.

Reasumując kwestię zróżnicowania szczegółowości przywołanej powyżej regulacji unijnej, można przyjąć, że dla umowy ubezpieczenia kluczowym pojęciem jest tutaj ryzyko i jego lokalizacja (scil. umiejscowienie), co stanowi zarazem podstawowy łącznik (obiektywny) w rozumieniu prawa kolizyjnego, pozwalający powiązać daną umowę ubezpieczenia z określonym systemem prawnym.

4. Znaczenie dyrektywy Solvency II

Dyrektywa Solvency II to akt prawny z wielu względów. Stanowi zarazem zwieńczenie ewolucji unijnego prawa ubezpieczeniowego, a dla omawianej tutaj tematyki ma znaczenie wręcz zasadnicze. Wypada podkreślić, że już dokonana przez prawodawcę polskiego implementacja Solvency II poprzez ustawę o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z 2015 r. (dalej: UDUiR)⁵³ została przeprowadzona merytorycznie prawidłowo, co pozwoliło dostosować ubezpieczeniowy rynek polski do analogicznych reguł obowiązujących w innych państwach członkowskich UE⁵⁴.

Należy także zwrócić uwagę, że aktualnie trwają intensywne prace nad wdrożeniem rewizji tego aktu, co jednak jest istotne bardziej dla zasad nadzoru ubezpieczeniowego niż dla prawa kolizyjnego. W analizach dotyczących dokonanych ostatnio zmian w dyrektywie Solvency II słusznie podkreśla się, że rewizja tej dyrektywy oddziałuje najsilniej na trzech płaszczyznach związanych z nadzorem nad działalnością ubezpieczeniową w skali UE, tj.:

1. „Nadzór nad działalnością transgraniczną: Zwiększenie precyzji i skuteczności nadzoru nad transgraniczną działalnością ubezpieczeniową.

⁵³ T.j. Dz.U. 2023, poz. 656.

⁵⁴ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1130 ze zm.). Por. interesującą analizę przeprowadzoną w: W. Baranowska-Zajac, *Działalność ubezpieczeniowa w Polsce po implementacji dyrektywy Solvency II. Problematyka prawna*, CEDEWU, Warszawa 2017, passim; a także: *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Komentarz*, red. P. Wajda, M. Szczepańska, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, passim; P. Czublun, *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2016, passim.

2. Nadzór makroostrożnościowy: Wzmocnienie kontroli nad ryzykiem płynności finansowej zakładów ubezpieczeń.
3. Nadzór nad grupami ubezpieczeniowymi: Usprawnienie nadzoru i wprowadzenie nowych zadań technicznych w celu lepszego wdrożenia dyrektywy⁵⁵.

Jest to konieczne ze względu na fakt, że odpowiednie zmiany w prawie przewidziane zostały w przyjętej przez Parlament Europejski dyrektywie⁵⁶, która z kolei zrewidowała dotychczasowe rozwiązania Solvency II.

Z tego też powodu aktualnie EIOPA (Europejski Urząd Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych) przystąpiła do konsultacji, mających na celu ustalenie szczegółów koniecznych zmian i wdrożeń w przepisach wykonawczych niezbędnych do implementowania rewizji Solvency II w zakresie tzw. technicznych standardów regulacyjnych (*regulatory technical standards* — RS) oraz, co równie ważne, tzw. wykonawczych standardów technicznych (*implementing technical standards* — ITS)⁵⁷.

Odnosząc się do treści uchwalonej rewizji dyrektywy Solvency II, należy w pierwszym rzędzie zaznaczyć, że prawdziwe są oceny, iż wdrażanie praktyki ubezpieczeniowej do nowych wymogów będzie czasochłonne, a w związku z tym także kosztochłonne przede wszystkim dla ubezpieczycieli. Dodatkowo można przewidywać, że przynajmniej częściowo koszty te będą przekładane na klientów, wówczas, gdy to będzie możliwe, chociażby ze względu na strukturę rynku w odniesieniu do danego produktu ubezpieczeniowego, co prawdopodobnie oznacza, że w tych obszarach, gdzie konkurencja o klienta jest największa, przy ograniczonym popycie na te usługi, będzie to zjawisko marginalne. Hipotetycznie, wzrost konkurencji prawdopodobnie wystąpi w sektorze ubezpieczeń komunikacyjnych (aczkolwiek niekoniecznie OC obowiązkowego), a będzie on o wiele mniej zauważalny, jeżeli w ogóle nastąpi, przy ubezpieczaniu kredytów eksportowych, także ze względu na powszechne

---

⁵⁵ BeInsured, <https://www.beinsured.pl/europejski-parlament-przyjal-zmiany-w-dyrektywie-solvency-ii/> [dostęp: 11.11.2024], a także dla porównania: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/05/solvency-ii-and-irrd-council-signs-off-new-rules-for-the-insurance-sector/> [dostęp: 24.04.2025].

⁵⁶ Dyrektywa 2025/2 w sprawie zmiany dyrektywy 2009/138/WE w odniesieniu do proporcjonalności, jakości nadzoru, sprawozdawczości, środków dotyczących gwarancji długoterminowych, narzędzi makroostrożnościowych, ryzyk dla zrównoważonego rozwoju oraz nadzoru nad grupą i nadzoru transgranicznego, a także w sprawie zmiany dyrektyw 2002/87/WE i 2013/34/UE (Dz.Urz. UE L 2025.2 z 8.01.2025).

⁵⁷ Por. https://www.eiopa.europa.eu/eiopa-opens-first-batch-consultations-technical-standards-after-solvency-ii-review-2024-10-01_en [dostęp: 23.11.2024].

stosowanie na świecie instrumentów wspierania takich ubezpieczeń przez poszczególne państwa, w tym członków Unii Europejskiej⁵⁸.

Zarazem z całą mocą należy podkreślić, że obecnie nic nie wskazuje na to, że zmiany te wpłyną na postrzeganie reguł kolizyjnych ubezpieczeniowego prawa unijnego, czy też bardziej szczegółowo: koncepcji umiejscowienia ryzyka ubezpieczeniowego⁵⁹.

Istotniejsze jest to, że aktualnie ranga dyrektywy Solvency II dla wykładni prawa umiejscowienia ryzyka polega na usunięciu z prawa obowiązującego regulacji poprzednich generacji dyrektyw unijnego prawa ubezpieczeniowego (por. pkt 1.2). Warto w tym miejscu zwrócić ponownie uwagę (por. pkt. 2 artykułu), że te odesłania, zawarte wciąż w treści obowiązującej rozporządzenia Rzym I, do odpowiednich przepisów dyrektyw II i III generacji prawa ubezpieczeniowego zostały konsekwentnie zastąpione przez odpowiednie normy dyrektywy Solvency II.

Stało się to formalnie na skutek wejścia w życie art. 310 dyrektywy Solvency II: „Dyrektywy 64/225/EWG, 73/239/EWG, 73/240/EWG, 76/580/EWG, 78/473/EWG, 84/641/EWG, 87/344/EWG, 88/357/EWG, 92/49/EWG, 98/78/WE, 2001/17/WE, 2002/83/WE i 2005/68/WE, zmienione dyrektywami wymienionymi w załączniku VI część A, uchyla się ze skutkiem od dnia 1 stycznia 2016 r., bez uszczerbku dla zobowiązań państw członkowskich dotyczących terminów transpozycji do prawa krajowego i stosowania dyrektyw wymienionych w załączniku VI część B. Odniesienia do uchylonych dyrektyw są traktowane jak odniesienia do niniejszej dyrektywy i odczytywane zgodnie z tabelą korelacji w załączniku VII”.

5. Umiejscowienie ryzyka

Zgodnie z regulacją kolizyjnoprawną na potrzeby rozporządzenia unijnego Rzym I należy przyjąć, że umiejscowienie (zwane też w literaturze lokalizacją) ryzyka było już obecne uprzednio zarówno w doktrynie

---

⁵⁸ Szerzej: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, passim.

⁵⁹ Nie wprowadzono żadnych zmian nt. w tzw. słowniczku dyrektywy w art. 13 teźże w odniesieniu do umiejscowienia ryzyka; zmiany dotyczą przede wszystkim zagadnień audytu i nadzoru nad ubezpieczeniowymi grupami holdingowymi, a także odpowiedzi unijnego rynku ubezpieczeniowego na konsekwencje zmian klimatycznych. Por. także: D. Fuchs, *Jak unijne prawo ubezpieczeniowe przeciwdziała negatywnym zmianom klimatu czyli o nowelizacji Dyrektywy SOLVENCY II oraz Projekcie Dyrektywy IRDD*, referat wygłoszony na konferencji Unia Europejska wobec wyzwań XXI wieku (Gródek, 11—12.06.2024) [maszynopis powielony].

europejskiego prawa ubezpieczeniowego, jak i w jej regulacji unijnej⁶⁰. Z tego też powodu charakterystyka tego pojęcia stanowi wypadkową różnych regulacji aktów prawa wtórnego UE⁶¹.

W pierwszym rzędzie jest to efekt wspomnianej w pkt 3 niniejszego tekstu regulacji art. 7 rozporządzenia Rzym I. W szczególności prawodawca europejski postanowił *explicite* w tym akcie prawa wtórnego, że „Do celów niniejszego artykułu państwo, w którym umiejscowione jest ryzyko ubezpieczeniowe, ustala się zgodnie z art. 2 lit. d) drugiej dyrektywy Rady 88/357/EWG z dnia 22 czerwca 1988 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie i ustanowienia przepisów ułatwiających skuteczne korzystanie ze swobody świadczenia usług⁶², natomiast w przypadku ubezpieczenia na życie państwem, w którym umiejscowione jest ryzyko, jest państwo zobowiązania w rozumieniu art. 1 ust. 1 lit. g) dyrektywy 2002/83/WE” (art. 7 ust. 6).

Tym samym prawodawca unijny podtrzymuje w tym zakresie koncepcję rozdziału tzw. branż ubezpieczeniowych. Z tego powodu należy oddzielnie analizować pojęcie umiejscowienia ryzyka, w zależności od tego, czy dane ubezpieczenie odnosi się do ubezpieczeń na życie w rozumieniu prawa unijnego, czy też nie. W tym pierwszym przypadku rozstrzygające znaczenie będzie miała wykładnia pojęcia państwa członkowskiego zobowiązania.

Trzeba przy tym pamiętać, że co do ubezpieczeń pozostałych (*non-live insurances*) Druga Dyrektywa Rady z dnia 22 czerwca 1988 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie i ustanowienia przepisów ułatwiających skuteczne korzystanie ze swobody świadczenia usług oraz zmieniająca dyrektywę 73/239/EWG została uchylona na skutek wejścia w życie Solwency II (por. pkt 3 tekstu)⁶³. Tym samym w miejsce to należy wyklądać treść art. 13 pkt 13 tej ostatniej dyrektywy.

⁶⁰ Szczegóły związane z ewolucją tego pojęcia por. D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia...*, s. 237–254.

⁶¹ Interesujące rozważania (według stanu prawnego sprzed wejścia w życie Solwency II) zawarł M. Kropka, *Kolizyjnoprawna regulacja...*, s. 101 i n.

⁶² Dz.U. L 172 z 4.07.1988, s. 1. Dyrektywa zmieniona była następnie dyrektywą 2005/14/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. L 149 z 11.06.2005, s. 14). Jak już podkreślono w treści Opinii, nie jest relewantna, bo utraciła swoją moc obowiązującą.

⁶³ Jak już zaznaczono w treści artykułu, jest to skutek treści art. 310 dyrektywy Solwency II: w miejsce powyższego odwołania do dyrektywy II generacji w zakresie ubezpieczeń innych niż ubezpieczenia na życie powinno się stosować Solwency II. Podobnie w polskiej literaturze: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 306, przyp. 120.

Jednak warto także zwrócić uwagę na poprzednią regulację, bo jej przełożenie na język polski już wówczas prowadziło do konfuzji i także obecnie może powodować nieporozumienia.

W treści nieobowiązującej już dyrektywy II generacji w zakresie ubezpieczeń pozostałych (innych niż ubezpieczenia na życie, tzn. *non-live insurances*) europejski prawodawca stwierdzał, że państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka, oznaczało:

- „Państwo Członkowskie, w którym znajduje się majątek, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy albo budynków, albo budynków wraz z ich wyposażeniem, o ile wyposażenie budynków objęte jest tą samą polisą ubezpieczeniową,
- Państwo Członkowskie zarejestrowania, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy jakiegokolwiek rodzaju pojazdów,
- Państwo Członkowskie, w którym **ubezpieczony** wykupił polisę ubezpieczeniową w odniesieniu do polis na okres do czterech miesięcy, obejmujących ryzyka związane z podróżą lub urlopem wypoczynkowym, niezależnie od grupy,
- Państwo Członkowskie, w którym **ubezpieczony** stale zamieszkuje lub, jeśli ubezpieczony jest osobą prawną, Państwo Członkowskie, w którym ma siedzibę jednostka organizacyjna zakładu, której dotyczy umowa — we wszystkich przypadkach, które nie są wyraźnie objęte powyższymi tiret [wyróż. D.F.]”.

Powstaje w tym miejscu zauważony w literaturze problem językowej niezgodności co do pojęć użytych w wersji polskiej rozporządzenia Rzym I oraz art. 2 dyrektywy II generacji, poprzez „naprzemienne” wykorzystanie terminów mających zgoła odmienne znaczenie w merytorycznym prawie ubezpieczeniowym, a mianowicie: ubezpieczający i ubezpieczony⁶⁴. Jest to też prawdopodobnie asumpt do prób argumentowania, że to łącznik osoby ubezpieczonego, lepiej odpowiadając potrzebom obrotu, ma decydować o prawie właściwym dla umów na cudzy rachunek, w szczególności, gdy przybierają postać umów ubezpieczenia grupowego⁶⁵.

Natomiast w aktualnie obowiązującej w to miejsce treści art. 13 pkt 13 Solvency II czytamy, że „państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka” oznacza jedno z poniższych:

- a) państwo członkowskie, w którym znajduje się majątek, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy albo budynków, albo budynków wraz

---

⁶⁴ Co słusznie zauważył także M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332, przyp. 84.

⁶⁵ Por. w szczególności: P. Machulak, *O państwie członkowskim umiejscowienia ryzyka*, „Prawo Asekuracyjne” 2024, nr 3 (120), s. 67—68.

- z ich wyposażeniem, o ile wyposażenie budynków objęte jest tą samą polisą ubezpieczeniową;
- b) państwo członkowskie zarejestrowania, w przypadku gdy ubezpieczenie dotyczy pojazdów dowolnego rodzaju;
  - c) państwo członkowskie, w którym **ubezpieczający** zawarł umowę ubezpieczenia w odniesieniu do umów na okres do czterech miesięcy, obejmujących ryzyka związane z podróżą lub urlopem wypoczynkowym, niezależnie od grupy;
  - d) we wszystkich przypadkach nieobjętych jednoznacznie lit. a), b) lub c) państwo członkowskie, w którym znajduje się jedno z poniższych:
    - (i) miejsce zwykłego pobytu **ubezpieczającego**; lub
    - (ii) w przypadku gdy **ubezpieczający** jest osobą prawną, jednostką organizacyjną **tego ubezpieczającego**, której dotyczy umowa [wyróż. D.F.]”.

Tym samym obecnie nie ma już rozbieżności w polskiej wersji językowej, gdyż jednolicie zarówno w treści rozporządzenia (art. 7) Rzym I, jak i w „słowniczku” dyrektywy Solvency II w odniesieniu do pojęcia umiejscowienia ryzyka prawodawca wspólnotowy używa pojęcia „ubezpieczający” w odpowiednim przypadku⁶⁶. Tym samym też, zdaniem autora, zgodnie z porównaniem tego stanu rzeczy w innych wersjach językowych, należy także w ten sposób w odniesieniu do podmiotu ubezpieczeniowego, którego relewancja jest istotna dla ustalenia prawa właściwego, interpretować odpowiednią normę UDUiR (por. pkt 6 artykułu).

6. Pojęcie państwa zobowiązania

Jest to kolizyjny łącznik szczególnie istotny ze względu na powiązanie koncepcji prawa właściwego z umową ubezpieczenia, które to prawo poszukuje się w odniesieniu do umowy ubezpieczenia na życie. Tutaj, podobnie jak w zakresie ubezpieczeń pozostałych (por. pkt 1 artykułu), zastąpiono dyrektywę 2002/83/WE w istotnym dla niniejszej analizy jej art. 1 ust. 1 lit. g). Obecnie w to miejsce obowiązuje art. 13 pkt 14 dyrektywy Solvency II (zresztą podobny w swojej treści do swego poprzednika

---

⁶⁶ Odpowiada to postulatowi zgłoszonemu przez M. Pilicha w nawiązaniu do wykładni funkcjonalnej: M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 332, przyp. 84.

z dyrektywy w zakresie ubezpieczeń na życie)⁶⁷. W związku z tym państwo członkowskie zobowiązania oznacza państwo członkowskie, w którym znajduje się jedno z poniższych:

- a) miejsce zwykłego pobytu ubezpieczającego;
- b) w przypadku gdy ubezpieczający jest osobą prawną — jednostka organizacyjna tego ubezpieczającego, której dotyczy umowa.

Tym samym obecnie jest to pojęcie dla praktyki użyteczne i niebudzące zasadniczych wątpliwości interpretacyjnych.

7. Regulacja art. 3 ust. 1 pkt 28 UDUiR w świetle Solvency II

W obecnym stanie prawnym należy zwrócić uwagę, w kontekście prowadzonych rozważań, że ryzyko stanowi kategorię podstawową również z tego powodu, że ustawodawca, wzorując się na rozwiązaniu przyjętym już w nowelizacji obowiązującej ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r.⁶⁸, umieścił ryzyko w definicji działalności ubezpieczeniowej⁶⁹. Na podkreślenie zasługuje fakt, że chociaż obie definicje wykazują istotne podobieństwo, to poprzednia była w sposób szczególny przedmiotem rozważań w polskiej literaturze, głównie przez dwukrotne odwołanie się do ryzyka — raz *explicite*, a drugi raz *implicite* — poprzez zbędne, wydaje się, przywołanie charakterystyki załącznika do ówczesnej ustawy, który już wówczas zasadniczo ryzyko utożsamiał z przedmiotem

---

⁶⁷ Warto zwrócić uwagę chociażby na angielską wersję językową, która (analogicznie do obowiązującego w swej treści art. 13 ust. 14 Solvency II) używa jednolicie pojęcia „ubezpieczający”: „Member State of the commitment’ shall mean the Member State where the **policy holder** has his/her habitual residence or, if the **policy holder** is a legal person, the Member State where the latter’s establishment, to which the contract relates, is situated [wyróż. D.F.]”.

⁶⁸ Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. (t.j. Dz.U. 1996, nr 11, poz. 62 ze zm.); szczególności: E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Toruń 2002, s. 128—129; D. Fuchs, *Holding ubezpieczeniowy w prawodawstwie polskim oraz wspólnotowym*, w: *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, red. B. Gnela, R. Szostak, Zakamycze, Kraków 2001, s. 165—171.

⁶⁹ Por. szerzej odrębne opracowania autora, czego konkluzje uwzględniono w niniejszym tekście: D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka w unijnym prawie ubezpieczeń gospodarczych na przykładzie Polski a treść Principles of European Insurance Contract Law*, w: *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 227 i n.

ubezpieczenia⁷⁰. Obecnie ustawodawca polski oznacza to w następujący sposób w UDUiR: „Art. 4.1. Przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych”. Analogiczne jest w stosunku do działalności reasekuracyjnej (art. 4.2 UDUiR).

Nawet bez szczegółowej analizy nasuwa się oczywisty wniosek, iż konotacje ryzyka, które ustawodawca przypisuje definicji działalności ubezpieczeniowej, będą miały znaczenie wiodące, gdyż rozsądnie można założyć, że taka definicja służy jednocześnie określeniu dopuszczalnych postaci działalności ubezpieczeniowej w polskim prawie⁷¹, ze względu na kwalifikowany charakter umowy ubezpieczenia, który wyznacza zakład ubezpieczeń swoją osobą.

Z punktu widzenia normatywnego najistotniejsze jednak jest wprowadzenie przez ustawodawcę jeszcze jednego dookreślenia pojęcia ochrony, jakim jest w definicji ryzyko. Kontekst użycia przez prawodawcę rzeczownika „ryzyko” w definicji skłania do wniosku, iż możliwe jest rozumienie go zarówno jako synonimu niebezpieczeństwa lub możliwości wystąpienia określonych zdarzeń losowych, jak i jako prawdopodobieństwa straty, którą może doznać np. ubezpieczający na skutek ich zaistnienia⁷². Niewątpliwie powiązanie ryzyka z jednej strony z definiowanym w ustawie zdarzeniem losowym, a z drugiej z powszechnie występującą w praktyce i literaturze ochroną ubezpieczeniową, której jednakże prawodawca nie zdecydował się bliżej sprecyzować, powoduje, iż niewywoływanie wątpliwości co do zakresu desygnatów, definicji ryzyka, wynikających z normatywnego określenia działalności ubezpieczeniowej, jest wysoce utrudnione. Zarazem nie jest to jedyny kontekst znaczenia terminu „ryzyko” użytego w ustawie, gdyż dodatkowo polski ustawodawca odniósł się do pojęcia ryzyka w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej, wzorowanym (*nota bene*) na załączniku do tzw. dyrektywy pierwszej generacji prawa ubezpieczeń gospodarczych z 1973 r.⁷³

⁷⁰ Por. art. 1a ust. 1 ustawy z przyp. 65: „Przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych, w zakresie grup ubezpieczeń zgodnie z załącznikiem do ustawy”.

⁷¹ Na co szczególnie zwracał uwagę E. Kowalewski, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. E. Kowalewski, T. Sangowski, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 38 (w odniesieniu do poprzedniego stanu prawnego).

⁷² Por. E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii ryzyka ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 2, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994, s. 18–22.

⁷³ First Council Directive of 24 July 1973 on the coordination of laws, Regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business

Po raz pierwszy, również powodując się chęcią dostosowania do wymogów prawa europejskiego, wprowadzono ten załącznik do prawodawstwa polskiego wraz z ustawą o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. Należy przyjąć takie znaczenie ryzyka w zakresie podziału zakresu dopuszczalnych czynności ubezpieczeniowych, dokonywanych przez wzgląd na charakter interesu ubezpieczeniowego, również i z tego powodu, iż jest to wynik koniecznej implementacji prawa unijnego⁷⁴.

Relevantny dla pojęcia umiejscowienia/lokalizacji/ryzyka przepis UDUiR (zawarty w tzw. słowniczku ustawowym w art. 3 ust. 1 pkt 28) brzmi następująco:

„państwo członkowskie Unii Europejskiej umiejscowienia ryzyka — państwo członkowskie Unii Europejskiej, w którym:

- a) znajduje się nieruchomość wraz z częściami składowymi i przynależnościami oraz znajdującym się w niej mieniem, o ile mienie to jest objęte tą samą umową ubezpieczenia co nieruchomość,
- b) pojazd jest zarejestrowany, w przypadku gdy umowa ubezpieczenia dotyczy pojazdu podlegającego rejestracji, z zastrzeżeniem lit. c,
- c) pojazd mechaniczny ma być zarejestrowany, w przypadku gdy pojazd mechaniczny został nabyty w państwie członkowskim Unii Europejskiej innym niż to, w którym ma być zarejestrowany, ale nie dłużej niż przez okres 30 dni od dnia objęcia pojazdu mechanicznego w posiadanie przez jego nabywcę,
- d) została zawarta umowa ubezpieczenia, na okres nie dłuższy niż 4 miesiące, dotycząca ubezpieczenia związanego z podróżą, niezależnie od grupy określonej w załączniku do ustawy,
- e) ubezpieczający będący osobą fizyczną ma stałe miejsce zamieszkania albo ubezpieczający będący osobą prawną ma siedzibę jednostki organizacyjnej objętej umową ubezpieczenia — w przypadkach innych niż określone w lit. a—d”.

Powyższa definicja stanowi oczywiście odwzorowanie regulacji Solvency II.

---

of direct insurance other than life insurance, Dz.U. WE, nr L 228 (73/239/EEC), s. 17—19 (załącznik do dyrektywy); szczegóły: T.H. Ellis, *European Integration...*, s. 63 i n.

⁷⁴ Nie jest to jedyny przykład — by wspomnieć o art. 12a konwencji lugańskiej o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2000, nr 10, poz. 132). Szczegółowa analiza jest zawarta w: J. Łopuski, *Konwencja lugańska o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2001, s. 67—68. Por. J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2001, s. 110—111.

8. Szczególny przypadek umowy reasekuracji

Zasadniczo należy przyjąć jako *opinio communis*, że strony umowy reasekuracji mają pełne prawo do korzystania z zasady swobody wyboru prawa właściwego, co znajduje swoje potwierdzenie w szeregu rozwiązań krajowych oraz poglądach doktryny⁷⁵. Prawodawca polski również tę zasadę uznaje, zresztą jako obowiązującą też w wymiarze materialnoprawnym, a to przez wzgląd na treść art. 820 polskiego k.c., który zakazuje stosowania do umowy reasekuracji norm kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia, co oznacza także niemożność zastosowania do tejże umowy reasekuracji wiążących przepisów kodeksu, przewidzianych dla ubezpieczeń bezpośrednich (art. 805—834 polskiego k.c.). Przy braku wyboru prawa właściwego pozostaje jednak problem, jakimi kryteriami należy się posługiwać w celu ustalenia prawa właściwego⁷⁶.

Należy zwrócić uwagę, że w pierwotnym projekcie rozporządzenia Rzym I zawarto rozwiązanie, które przewidywało normę szczegółową odnoszącą się do reasekuracji, stanowiąc, zgodnie z przeważającą koncepcją przyznającą, że świadczenie charakterystyczne dla umowy reasekuracji spełnia reasekurator czynny (cesjonariusz), co oznaczało, iż w razie braku wyboru prawa prawem właściwym jest prawo siedziby reasekuratora *per se*. Niestety z takiego rozwiązania dedykowanego dla umowy reasekuracji ostatecznie zrezygnowano⁷⁷.

Jednakże nie spowodowało to dezaktualizacji koncepcji, która już była formułowana na gruncie konwencji rzymskiej z 1980 r., że dopełnieniem łącznika najściślejszego związku z kontraktem jest koncepcja świadczenia charakterystycznego, wówczas wyrażona *explicite* w art. 4.2 konwencji, co swym zakresem także obejmowało już wtedy umowę reasekuracji⁷⁸.

Reasumując, nie ulega wątpliwości, że podobnie jak w przypadku ryzyk masowych zlokalizowanych poza UE, dla umowy reasekuracji nie będzie miał zastosowania art. 7, ale ogólne reguły kolizyjne z art. 3, a w konsekwencji braku wyboru prawa — art. 4 rozporządzenia Rzym I. Jak już sygnalizowano, jest to rozwiązanie analogiczne (choć

⁷⁵ Por. nt. koncepcji: M. Fras, *Reżim prawny umowy reasekuracji — zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 57 (4), s. 61 i n.

⁷⁶ Szerzej nt.: D. Fuchs, *Reinsurance in PIL...*, s. 333—371.

⁷⁷ Co słusznie podkreśla M. Fras, *Reżim prawny...*, s. 66, wraz z cytowaną tam literaturą.

⁷⁸ Szerzej: M. Wojewoda, *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Nowa regulacja kolizyjna w konwencji rzymskiej z 1980 r.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, s. 108—110.

niekoniecznie świadomie wprowadzone przez europejskiego legislatora) jak w przypadku reguł jurysdykcyjnych (pkt 4.1)⁷⁹. Tym samym prawem właściwym, zgodnie z art. 4 ust. 2, w takiej sytuacji będzie prawo siedziby reasekuratora czynnego.

Jest to wniosek niebudzący pod rządami regulacji rozporządzenia Rzym I wątpliwości, bo *explicite* wynika z wyłączenia zawartego w art. 7 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia, zgodnie z którym do umowy reasekuracji nie mają zastosowania rozwiązania przyjęte na potrzeby poszukiwania prawa właściwego dla ubezpieczeń bezpośrednich⁸⁰. Oczywiście oznacza to także, że do wyznaczania prawa właściwego dla umowy reasekuracji będą miały zastosowanie czynniki korygujące ten wybór, co w szczególności dotyczy norm wymuszających swoje zastosowanie (scil. właściwość).

Biorąc pod uwagę sferę reasekuracji, to ich (tychże czynników) istota sięga konwencji rzymskiej z 1980 r.⁸¹ Artykuł 3 ust. 3 tejże konwencji zawiera definicję legalną, a sama konwencja poświęca tym przepisom stosunkowo dużo uwagi, grupując je w określone kategorie⁸². Wspomniany art. 3 reguluje jedynie sytuację, gdy strony poddają umowę ubezpieczenia prawu właściwemu (poprzez wyraźny bądź dorozumiany wybór), chociaż zobowiązanie nie ma żadnego związku z innym (obcym) porządkiem prawnym, czyli innymi słowy, podlega regulacji prawa wewnętrznego⁸³. Oczywiście taki wybór nie jest wyłączony spod działania konwencji, która jednak w ust. 3 tegoż artykułu wyraźnie zastrzega, iż jeżeli wszystkie istotne elementy stanu faktycznego są zlokalizowane w momencie dokonania wyboru w jednym i tym samym państwie, to wybór ten nie może naruszać właściwości przepisów bezwzględnie

---

⁷⁹ D. Fuchs, *Jak rozporządzenie Bruksela I bis rozstrzyga o jurysdykcji w sporach z międzynarodowej gwarancji ubezpieczeniowej, czyli o pojęciu sprawy ubezpieczeniowej*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27, s. 97 i n.

⁸⁰ W wersji angielskiej: „Article 7 Insurance contracts. 1. This Article shall apply to contracts referred to in paragraph 2, whether or not the risk covered is situated in a Member State, and to all other insurance contracts covering risks situated inside the territory of the Member States. It shall not apply to reinsurance contracts”. Por. M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia...*, s. 329–330.

⁸¹ KONWENCJA o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 roku, 8.7.2005, C 169/10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:41980A0934> [dostęp: 12.05.2025].

⁸² Co ma dalej zastosowanie w relacji do Danii, jak zresztą też całość norm konwencji rzymskiej z 1980 r.

⁸³ J. Skapski, *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 2, s. 199.

obowiązujących w prawodawstwie tego państwa⁸⁴. Jednak ze względu na ugruntowane stanowisko doktryny w odniesieniu do tzw. przepisów wymuszających swoje zastosowanie już na gruncie konwencji rzymskiej trzeba przywołać w tym zakresie przede wszystkim rozporządzenie Rzym I, stanowiące o przepisach wymuszających swoje zastosowanie. Zgodnie z wolą prawodawcy unijnego są to przepisy, których przestrzeganie uważane jest przez państwo za tak istotny element ochrony jego interesów publicznych, takich jak organizacja polityczna, społeczna lub gospodarcza, że znajdują one zastosowanie do stanów faktycznych objętych ich zakresem bez względu na to, jakie prawo jest właściwe dla umowy zgodnie z niniejszym rozporządzeniem, co zarazem należy wyklądać przy uwzględnieniu stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie państwa *lex fori* (art. 9 ust. 1 i ust. 2)⁸⁵. Jako *ultimum refugium* rozporządzenie w zakresie norm wymuszających swoje zastosowanie stanowi, że można przyznać skuteczność przepisom wymuszającym swoje zastosowanie państwa, w którym ma nastąpić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, w zakresie, w jakim przepisy te powodują, że wykonanie umowy jest niezgodne z prawem. Rozważając przyznanie skuteczności takim przepisom, uwzględnia się ich charakter i cel oraz skutki ich zastosowania lub niezastosowania (art. 9 ust. 3).

Zarazem można skonkludować, że z przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie w rozumieniu norm unijnych rozporządzenia Rzym I mamy do czynienia wówczas, gdy właśnie wola prawodawcy (krajowego, ale też unijnego)⁸⁶ regulowania stosunków cywilnoprawnych obok lub zamiast prawa w normalnym toku rzeczy właściwego odróżnia je od zwykłych przepisów bezwzględnie wiążących. Niewątpliwie takie

---

⁸⁴ Por. także szczegółowe rozważania nt. oraz odniesienie się do polskiej wersji językowej konwencji (tłumaczenia): W. Popiołek, *W sprawie ograniczeń kolizyjnoprawnego wyboru prawa w polskiej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, passim; idem, *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1979, nr 3, passim.

⁸⁵ Szczegółowa analiza instytucji: M. Mączyński, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2005, passim; a także (w odniesieniu do regulacji konwencji rzymskiej): M. Wojewoda, *Zakres prawa właściwego...*, s. 134 i n.

⁸⁶ Jak na przykładzie koncepcji realizacji pojęcia dobra ogólnego: w literaturze polskiej ten temat został odrębnie omówiony w: D. Fuchs, *Dobro powszechne (ogólne)...*, s. 72 i n.; idem, *Consistency of the European Project PEICL with the Polish Civil Code in View of Art. 807*, „Acta Iuris Stetinensis” 2019, vol. 4 (28), s. 96–97, gdzie pokazano zarówno ewolucję tej koncepcji, jak i reprezentatywną literaturę w tym zakresie.

stanowisko kładzie tamę nadmiernej inflacji przepisów wymuszających swoją właściwość. Natomiast nie będzie miało rozstrzygającego znaczenia, czy są to normy publicznoprawne, czy prywatnoprawne. Zamiast tego istotna będzie wola prawodawcy, aby z danej normy właśnie przepis wymuszający swoje zastosowanie uczynić w ramach obowiązującego systemu prawa. Bez wątpienia jednak dla jednolitego pojmowania oraz prawidłowej identyfikacji przepisów wymuszających swoje zastosowanie nie jest pozbawiony znaczenia sposób ich ujęcia w odnoszących się do nich normach prawa prywatnego międzynarodowego.

Teoretycznie można przyjąć, że taki charakter mogą mieć przepisy wprowadzające w danym państwie normatywny obowiązek reasekuracji danego ryzyka ubezpieczeniowego i to pod warunkiem, że minimum spełniają powyższe postulaty, chociaż trudno w praktyce takie przykłady znaleźć. Tym samym prawodawca unijny dał prymat bezpieczeństwu obrotu ubezpieczeniowego nad nieskrępowanym wyborem prawa, podobnie jak w przypadku umowy ubezpieczenia⁸⁷.

9. Pytania z praktyki oraz próba odpowiedzi doktryny, czyli o orzecznictwie TS/TSUE

Pomimo powyżej zarysowanych rozwiązań w środowisku ubezpieczeniowym raz po raz pojawiają się wątpliwości, czy tak być powinno, np. przy wykładni polskiej regulacji implementującej dyrektywę Solvency II, jak chociażby w przykładzie art. 3 ust. 1 pkt 28 UDUiR (który zresztą, jak podkreślono powyżej, wiernie odwzorowuje regulację unijną). Innymi słowy, czy aby nie należy dać prymatu osobie ubezpieczonego (np. w ubezpieczeniu na cudzy rachunek), gdyż to jego status jest ściślej powiązany z ryzykiem ubezpieczanym?

Tym samym ważkim zagadnieniem, którego opracowanie wykracza jednak poza ramy niniejszego tekstu, jest ustalenie dogmatycznej (holistycznej, z wykorzystaniem dorobku nauk ekonomicznych i matematycznych) definicji ryzyka, która mogłaby mieć zastosowanie w porządkach merytorycznych i przy ewentualnej rewizji art. 7 rozporządzenia Rzym I w przyszłości i która mogłaby służyć za lepszą składową łącznika

---

⁸⁷ K. Malinowska, *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Warszawa 2008, s. 113. Por. także: D. Fuchs, Rozdział XVIII, *Ubezpieczenia...* [w druku].

obiektywnego niż „formalne” utożsamianie ryzyka poprzez lokalizację z miejscem zawarcia umowy czy rejestracją pojazdu. To jednak wymagałoby szeroko zakrojonych prac prawnoporównawczych, nie mniej żmudnych niż te, których efektem było przyjęcie projektu PEICL. Należy mieć nadzieję, że wkrótce takowe zostaną podjęte. Ich brak (i brak powyżej spodziewanego efektu) powoduje w praktyce naturalną tendencję do formułowania wniosków, które mają mankamentom aktualnej regulacji przeciwdziałać, przede wszystkim w kontekście relacji ubezpieczonego z ubezpieczanym ryzykiem tam, gdzie występuje umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek, albo odpowiednia postać umowy ubezpieczenia grupowego⁸⁸.

W szczególności w aktualnym orzecznictwie TSUE próbuje się znaleźć argumenty za tym, aby można interpretować ubezpieczeniowe prawo kolizyjne UE tak, by dać prymat lokalizacji ryzyka przez osobę ubezpieczonego⁸⁹. Jak jednak przekonany jest autor, takie wnioski są przedwczesne (por. pkt 7 artykułu). I dlatego pojawiają się poglądy wyrażane publicznie, które próbują dopasować unijny stan prawny obowiązujący do oczekiwań praktyki i zgodnie z tzw. zdrowym rozsądkiem udzielać odpowiedzi na te nurtujące europejską praktykę ubezpieczeniową pytania⁹⁰.

Z kolei w wyroku z 17 stycznia 2019 r. (sprawa C-74/18) wypowiedziano, że powinno się jednolicie, z poszanowaniem orzecznictwa już wcześniej zapadłego, stosować kryterium ubezpieczającego (jako strony

---

⁸⁸ Na temat możliwych typów tej umowy szczegółowo pisze M. Fras, *O dwóch typach umowy ubezpieczenia grupowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3 (88), s. 18–34, także odnosząc się autorsko do koncepcji przyjętej w PEICL. Warto zaznaczyć jednak, że w PEICL przyjęto inną nomenklaturę dla tego dychotomicznego podziału. O pracach grupy PEICL w tym zakresie por. D. Fuchs, *The European Restatement of Insurance Contract Law a grupowe ubezpieczenia na życie*, w: *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 185–197.

⁸⁹ Zawarte w: P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 67–68. W ograniczonym zakresie za pomoc w takim rozumieniu (według tego autora) łącznika może służyć koncepcja M. Frasa, przy dobrowolnym ubezpieczeniu grupowym, ponieważ uważa on, że istnieje tyle stosunków ubezpieczenia, ile ubezpieczonych, w związku z czym można przyjąć, że łącznik lokalizacji ryzyka powinien być relatywizowany do osoby ubezpieczonego. Por. M. Fras, *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 343 i n.

⁹⁰ Za próbę analizy tematu oraz udzielenia odpowiedzi na te wątpliwości można uznać wywody zawarte w: P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 55–71. Jednak należy podkreślić, że w zakończeniu tego opracowania słusznie zauważono, że aby uniknąć nieporozumień, powinno się dokonać nowelizacji prawa europejskiego (P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 71). I z tą konkluzją wypada się zgodzić, nawet jeżeli wyrażone w przywołanym artykule niektóre koncepcje są dla autora niniejszego tekstu dyskusyjne.

umowy), i tak powinno być rozumiane zgodnie z orzecznictwem TSUE jednolicie sformułowanie np. w wersji angielskiej: *policy holder*. Oczywiście prawdą jest, że TS postuluje, aby prymat dać sytuacjom faktycznym, a nie prawnym, ale to, zdaniem piszącego, nie tyle dotyczy możliwości uznania, że lokalizację ryzyka można określać poprzez osobę ubezpieczonego⁹¹, ile nakazuje z uwzględnieniem całokształtu okoliczności ustalać, kto jest osobą będącą płatnikiem składek, czyli ubezpieczającym. Jest to aktualne nie tylko na gruncie prawa prywatnego, gdyż dla przykładu zostało to poparte w odniesieniu do regulacji prawa publicznego przez Rzecznika Generalnego: „[...] jasne jest jedynie, że opodatkowanie ma nastąpić w miejscu, gdzie **ubezpieczający** ma miejsce stałego pobytu [wyróż. D.F.]”⁹².

Rozwijając ten pogląd na tle orzeczenia C-74-18⁹³, wypada podkreślić, że Trybunał doszukiwał się obiektywnych sposobów połączenia ryzyka z osobą ubezpieczającego, wskazując też na taką wykładnię celowościową, zgodną z koncepcją (scil. zamierzeniami) prawodawcy europejskiego przy okazji tworzenia adekwatnych rozwiązań ubezpieczeniowego prawa kolizyjnego:

[...] że zgodnie z art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138 dla celów tej dyrektywy pojęcie „państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko” w wypadku, gdy ubezpieczający jest osobą prawną, oznacza państwo członkowskie, w którym znajduje się jednostka organizacyjna tego ubezpieczającego, której dotyczy umowa. W związku z tym, ponieważ ubezpieczający jest w okolicznościach takich, jak rozpatrywane w postępowaniu głównym osobą prawną, w celu udzielenia odpowiedzi na zadane pytania należy określić państwo członkowskie, w którym znajduje się jednostka organizacyjna ubezpieczającego, której dotyczą umowy ubezpieczeniowe w rozumieniu art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy. Jako że art. 13 pkt 13 dyrektywy 2009/138 odpowiada, zgodnie z tabelą zawartą w załączniku VII tej dyrektywy, art. 2 lit. d) dyrektywy 88/357, należy odwołać się do treści art. 2 lit. d) tiret ostatnie, która jest identyczna z treścią art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138, oraz do orzecznictwa Trybunału w tym zakresie. W tym kontekście Trybunał wyjaśnił, po pierwsze, że z art. 2 lit. d) tiret pierwsze do czwartego dyrektywy 88/357 wynika, że prawodawca Unii zamierzał zaproponować, dla wszystkich rodzajów ubezpieczonego ryzyka, rozwiązanie umożliwiające określenie państwa, w którym umiejscowione jest ryzyko, na podstawie kryteriów konkretnych i fizycznych, a nie kryteriów natury prawnej. Zamierzonym celem było to, by każdemu rodzajowi ryzyka odpowiadał konkretny element umożliwiający lokalizację w danym państwie członkowskim (wyrok z dnia 14 czerwca 2001 r., Kvaerner, C-191/99, EU:C:2001:332, pkt 44). Po drugie, Trybunał wskazał, że

⁹¹ Jak postuluje P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 66, przyp. 37.

⁹² Opinia Rzecznika Generalnego J. Kokott przedstawiona w dniu 6 września 2012 r. Sprawa C-243/11, *RVS Levensverzekeringen NV przeciwko Belgische Staat*.

⁹³ Źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

celem art. 2 lit. d) tiret ostatnie tej dyrektywy było w szczególności ustanowienie reguły dopełniającej dla określenia miejsca, w którym umiejscowione jest ryzyko gospodarcze, jeżeli owo ryzyko nie jest szczególnie związane z budynkiem, pojazdem lub podróżą. W tym celu istotne jest miejsce wykonywania działalności, której ryzyko pokrywa umowa (zob. podobnie wyrok z dnia 14 czerwca 2001 r., Kvaerner, C-191/99, EU:C:2001:332, pkt 46)⁹⁴. Z orzecznictwa tego wynika, że w celu określenia państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko w rozumieniu art. 157 ust. 1 dyrektywy 2009/138, należy ustalić w szczególności konkretną działalność, której ryzyka są objęte poszczególnymi umowami ubezpieczeniowymi [dyrektywy — D.F.] 2009/138⁹⁵.

W ślad za tym większość doktryny europejskiej także takie rozumienie literalne — a co za tym idzie, zastosowanie łącznika kolizyjnego w aktualnym stanie prawnym powiązanego z osobą ubezpieczającego — uznaje za dominujące⁹⁶.

Tym samym zgodnie z orzecznictwem TSUE poniższy fragment uzasadnienia wyroku może też służyć za konkluzję *de lege lata*, przynajmniej dla części prowadzonych rozważań w niniejszym artykule:

---

⁹⁴ Na ten kontekst tego wyroku zwraca uwagę także P. Machulak, *O państwie członkowskim...*, s. 68.

⁹⁵ Takie rozumowanie zostało poparte także w opinii Rzecznika Generalnego A. Rantosa przedstawionej w dniu 27 stycznia 2021 r. Sprawa C-786/19, *The North of England P & I Association Ltd., następca prawny Marine Shipping Mutual Insurance Company, przeciwko Bundeszentralamt für Steuern*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE (w sprawie jednakowoż odnoszącej się do kwestii ubezpieczenia morskiego). W odniesieniu do kwestii ubezpieczenia pojazdów mechanicznych, także z odwołaniem się do odpowiednich norm dyrektyw II i III generacji unijnego prawa ubezpieczeniowego: „Okoliczność, że jedynie do kryterium »państwa członkowskiego zarejestrowania« zostało przyjęte w ostatecznej wersji tej dyrektywy, nie może być interpretowana jako odrzucenie przez prawodawcę Unii kryterium lokalizacji ubezpieczającego. Ta zmiana w sformułowaniu art. 2 lit. d) dyrektywy 88/357 wydaje się raczej zmierzać do podkreślenia woli prawodawcy Unii, by przyznać pewną elastyczność w zakresie określania systemu podatkowego mającego zastosowanie do ubezpieczenia pojazdów. Tak więc, prawodawca Unii ostatecznie przyjął w odniesieniu do wszystkich typów pojazdów jasne i proste kryterium »państwa członkowskiego zarejestrowania«, które nie wymaga konkretnej lokalizacji ryzyka. Stwierdzenie to wydaje się również znajdować potwierdzenie w ogólnej zasadzie dopełniającej zawartej w art. 2 lit. d) tiret ostatnie dyrektywy 88/357, która ma ponadto zastosowanie do pojazdów niezarejestrowanych i zgodnie z którą ryzyko jest umiejscowione w **miejscu siedziby ubezpieczającego**. Co do zasady nic zaś nie uzasadnia odmiennego traktowania tej samej kategorii ubezpieczonych przedmiotów w zależności od tego, czy zostały one zarejestrowane, czy też nie [wyróż. D.F.]”. Pogląd ten został podzielony co do zasady w orzeczeniu TSUE: Wyrok Trybunału (trzecia izba) z dnia 15 kwietnia 2021 r. Sprawa C-786/19, *The North of England P & I Association Ltd. następca prawny Marine Shipping Mutual Insurance Company, przeciwko Bundeszentralamt für Steuern*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

⁹⁶ By przywołać chociażby literaturę zgromadzoną przez P. Machulaka, *O państwie członkowskim...*, s. 66, przyp. 37.

W związku z tym określenie w sposób automatyczny, jak zaproponował rząd fiński, miejsca prowadzenia działalności, której ryzyko jest objęte umową ubezpieczenia, w zależności od miejsca siedziby spółki przejmowanej byłoby sprzeczne z brzmieniem art. 13 pkt 13 lit. d) ppkt (ii) dyrektywy 2009/138 [czyli Solvency II — D.F.], jako że przepis ten stanowi w sposób wyraźny, że dla celów określenia państwa członkowskiego, w którym umiejscowione jest ryzyko, **istotne jest jedynie miejsce siedziby „ubezpieczającego”** [wyróż. D.F.]⁹⁷.

10. Pytania i odpowiedzi na podsumowanie, czyli unijne *silva rerum*

Przede wszystkim rodzi się pytanie, czy tak być powinno, że wyłącznie osoba ubezpieczającego decyduje o łączniku obiektywnym przy poszukiwaniu prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia? Autor jest przekonany, że prawo unijne powinno się odznaczać większą elastycznością, i jeżeli już nie dokonuje się całościowej nowelizacji regulacji art. 7 rozporządzenia Rzym I, to przynajmniej tam, gdzie to potrzebne, należy także uwzględnić osobę ubezpieczonego, a najbardziej jest to naglące w przypadku ubezpieczeń grupowych.

Czy w związku z tym nie powinno być odwrotnie, niż wyraził to TSUE, mówiąc, że właśnie powiązania formalne z osobą ubezpieczającego jako stroną umowy ubezpieczenia (nawet przy konieczności poszukiwania *in casu* ryzyka ubezpieczonego w ramach konkretnej umowy; por. uwagi powyższe) są ważniejsze niż potrzeby praktyki, aby to ubezpieczony stał się *differentium specificum* przez wzgląd na konstrukcję umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek (scil. ryzyko; por. sprawa C-74/18)? Należy, właśnie ze względu na potrzeby praktyki, na to pytanie udzielić odpowiedzi twierdzącej. Idąc dalej, w tym powinno się upatrywać roli TSUE, aby korzystając ze swej szczególnej pozycji, ustalił trend odmienny od dzisiejszego w orzecznictwie, a przynajmniej aby zaakcentowano w nim potrzebę zmiany prawa UE.

W konsekwencji, niewątpliwie przewrotnie, można zadać jeszcze i takie pytanie, które ociera się o retorykę, a mianowicie: może polska („historyczna”) wersja językowa dyrektyw poszczególnych generacji nie była taka bezsensowna i błędna? Jeżeli na tak postawione pytanie udzielić odpowiedzi twierdzącej, to trzeba dodać, że stało się to przez

---

⁹⁷ Wyrok Trybunału (szósta izba) z dnia 17 stycznia 2019 r. Sprawa C-74/18, *A Ltd. przy udziale Veronsaajien oikeudenvallontayksikkö*; źródło: Curia. Zbiór orzeczeń TSUE.

przypadek i nie ma żadnych podstaw ku temu, żeby dopatrywać się w tym zamierzonego działania prawodawcy przy okazji implementacji ubezpieczeniowego prawa wtórnego (niestety). Tym samym potwierdza się teza, wyrażona na wstępie, że ewolucja unijnego prawa ubezpieczeniowego rzutuje w przemożnym stopniu na stan i jakość (skomplikowanie) aktualnego prawodawstwa.

Ale niech to będzie asumpt do zadania pytania: czy może w wyniku przeprowadzonej analizy w niniejszym tekście należy postulować zmianę prawa unijnego, aby *sic modus in rebus*?⁹⁸ To oznaczałoby, że tam, gdzie jest to uzasadnione, o właściwości decydowałby status ubezpieczonego (np. w ubezpieczeniach na cudzy rachunek, albo grupowych *per toto*), a w innych przypadkach rozstrzygające byłoby powiązanie z ubezpieczającym.

Tym samym proponowane w artykule wnioski nie dezawuuują postulatów innego uregulowania, uwzględniającego *explicite* osobę ubezpieczonego, do czego okazją były prace przy rewizji dyrektywy Solvency II. Niestety ta szansa nie została wykorzystana.

Należy jeszcze raz podzielić obecną w literaturze krytyczną refleksję na temat aktualnego stanu prawnego ubezpieczeń w kontekście regulacji kolizyjnej (co przede wszystkim dotyczy treści art. 7 rozporządzenia UE Rzym I) prawa unijnego, zasadniczo ze względu na skomplikowany charakter tego uregulowania i związane z nim praktyczne niejasności⁹⁹; z powodów aksjologicznych powinno się taki postulat proponować, aczkolwiek aktualnie ma to walor postulatów *de lege ferenda*.

Niewątpliwie powyższe uwagi mogą także stanowić inspirację do dalszych rozważań doktrynalnych nad samym pojęciem ryzyka ubezpieczeniowego, aczkolwiek to zagadnienie z pewnością zasługuje na osobne opracowanie¹⁰⁰. Analogicznie można wnosić o rewizję definicji zdarzenia losowego zawartej w rodzimej UDUiR¹⁰¹.

---

⁹⁸ *Est modus in rebus sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.* Q. Horatius Flaccus, *Satirae* (I.1. 106–17), co w poetyckim przekładzie J. Czubka oznacza: „Jest ci we wszystkim miara, jest pewna granica, poza którą przestaje już cnota być cnotą”. Q. Horatius Flaccus, *Poezje. Pieśni — Jamby — Satyry — Listy*, tłum. J. Czubek, słowo wstępne K. Morawski, Nakład Gebethnera i Wolfa, Warszawa—Kraków—Lublin 1924, s. 248. Skądinąd cytat ten może służyć za literacką definicję nadużycia prawa podmiotowego z art. 5 k.c., jeżeli przyrównać prawo z cnotą.

⁹⁹ Co zostało już w literaturze dostrzeżone; tytułem przykładu: S. Lerman-Balsaux, *Wybór prawa...*, s. 3–36, a przede wszystkim: H. Heiss, *Insurance Contracts in Rome I: Another Recent Failure of the European Legislature*, „Yearbook of Private International Law” 2008, vol. 10, s. 261–283.

¹⁰⁰ Dla przykładu (wraz z cytowaną tam literaturą): D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia...*, s. 237–254.

¹⁰¹ Postulaty stworzone na poprzednio obowiązującym stanie prawnym, ale wciąż aktualne zdaniem autora, w: D. Fuchs, *Znaczenie ustawowej definicji zdarzenia losowego*

Wypada podkreślić, że przeprowadzona analiza zagadnienia skłania do wniosku, że w interesie polepszenia jakości zarówno prawa prywatnego międzynarodowego w skali UE, jak i publicznego *acquis communautaire* należałoby postulować zróżnicowanie podmiotowe, które decydowałoby o lokalizacji (umiejscowieniu) ryzyka ubezpieczeniowego, co oznacza potrzebę uwzględnienia osoby ubezpieczonego. W obecnym stanie niestety nie jest to możliwe.

Podobnie trzeba zaznaczyć potrzebę wprowadzenia jako obowiązujących europejskich norm w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia (*vide*: PEICL) i odpowiednio, wzorowanego na PRICL¹⁰², uregulowania odnoszącego się do reasekuracji.

Zarazem wypada podkreślić, że zagadnienia i kwestie poruszone w tekście dowodzą przenikania prawa publicznego i prywatnego w prawie ubezpieczeniowym, co samo w sobie może stanowić asumpt do odrębnych rozważań, przynajmniej w zakresach sugerowanych w treści¹⁰³.

Bibliografia

- Baranowska-Zajac W., *Działalność ubezpieczeniowa w Polsce po implementacji dyrektywy Solvency II. Problematyka prawna*, CEDEWU, Warszawa 2017.
- Belohavek A., *Rozporządzenie Rzym I. Konwencja Rzymska, Komentarz*, t. 1—2, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Borowiec J., Wilk K., *Teoria i praktyka europejskiej integracji gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 1997.
- Brodecka-Chimera A., *Wstęp. Zrozumieć rynek ubezpieczeń*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki, M. Serwach, M. Glicz, t. 1,

---

dla ubezpieczeń ekologicznych, w: *Zarządzanie rozwojem. Aspekty społeczne, ekonomiczne i ekologiczne*, red. B. Piontek, F. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 659—673.

¹⁰² Przede wszystkim: D. Fuchs, *Reinsurance in Private Insurance Law*, in: *Insurance in Private International Law...*, s. 333 i n.; idem, *Ujednolicenie kontraktowego prawa reasekuracyjnego w skali międzynarodowej in statu nascendi PRICL (Project of Reinsurance Contract Law)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2019, nr 1, s. 23 i n.; idem: *Projekt prawa jednolitego o umowie reasekuracji (PRICL) jako propozycja dla polskiego prawodawcy*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk et al., C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 375 i n., wraz z przywołaną tam bibliografią.

¹⁰³ Zresztą obszary takie starano się w treści artykułu lub przypisach doń zasygnalizować.

- Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 15—53.
- Brodecki Z., Drobysz M., Majkowska S., *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Brodecki Z., Gromnicka E., *Układ Europejski z komentarzem*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Cahill P., *Cross Border Financial Services: The Treaty Rules*, Łódź 1996 [maszynopis powielony].
- Chance C. (wyd.), *Insurance in the EEC*, The European Community's Programme for a New Regime. The Second Edition of a Industry Report. Prepared by Clifford Chance, Lloyd's of London Press LTD, London 1991.
- Ciszewski J., *Konwencja z Lugano. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2001.
- Comité Européen des Assurances, *Freedom to Provide Services and the General Good in the Insurance Sector*, Draft Commission Interpretive Communication, Brussels 2004, [maszynopis powielony].
- Czublun P., *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2016.
- Devine P., *Half a Loaf*, in: I. Gillespie, K. Hamilton, *Insurance 1992. A Euro-study Special Report*, Eurostudy Publishing Company Limited, London 1992, s. 45—47.
- Ellis T.H., *European Integration and Insurance*, Wityherby, London 1985.
- Everson M., *Laws in Conflict. A Rationally Integrated European Insurance Market?*, EUI, Florence 1995.
- Fras M., *O dwóch typach umowy ubezpieczenia grupowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3 (88), s. 18—34.
- Fras M., *Reżim prawny umowy reasekuracji — zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 57 (4), s. 56—67.
- Fras M., *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Fuchs D. (red.), *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.
- Fuchs D., *Consistency of the European Project PEICL with the Polish Civil Code in View of Art. 807*, „Acta Iuris Stetinensis” 2019, vol. 4 (28), s. 89—112.
- Fuchs D., *Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI wieku*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2002, s. 71—95.
- Fuchs D., *Dyrektywy III generacji prawa ubezpieczeniowego oraz ich implementacja w wybranych prawodawstwach państw członkowskich Unii Europejskiej*, w: *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych*

- porządkach prawnych*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1998, s. 287—313.
- Fuchs D., *The European Restatement of Insurance Contract Law a grupa ubezpieczenia na życie*, w: *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, red. E. Kowalewski, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 185—197.
- Fuchs D., *Holding ubezpieczeniowy w prawodawstwie polskim oraz wspólnotowym*, w: *Harmonizacja polskiego prawa gospodarczego z wymogami Unii Europejskiej*, red. B. Gnela, R. Szostak, Zakamycze, Kraków 2001, s. 165—188.
- Fuchs D., *Instytucja holdingu w tworzeniu rynku usług ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach” 1995, nr 139, s. 147—158.
- Fuchs D., *Insurance Holding Company in Polish Commercial Regulations — Some Observations*, in: *Insurance in the Polish Segment of the European Market AD 2004*, eds. R. Holly, A. Nowak, Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa 2004, s. 146—152.
- Fuchs D., *Interes ubezpieczeniowy w europejskim projekcie PEICL w świetle kodeksowej regulacji umowy ubezpieczenia*, w: *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńska-Pieczniak, J. Szczotka, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 3—44.
- Fuchs D., *Jak rozporządzenie Bruksela I bis rozstrzyga o jurysdykcji w sporach z międzynarodowej gwarancji ubezpieczeniowej, czyli o pojęciu sprawy ubezpieczeniowej*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27, s. 97—135.
- Fuchs D., *Jak unijne prawo ubezpieczeniowe przeciwdziała negatywnym zmianom klimatu czyli o nowelizacji Dyrektywy SOLVENCY II oraz Projekcie Dyrektywy IRDD*, referat wygłoszony na konferencji Unia Europejska wobec wyzwań XXI wieku (Gródek, 11—12.06.2024) [maszynopis powielony].
- Fuchs D., *Jurysdykcja sądów powszechnych w zakresie ubezpieczeń gospodarczych zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/2012 (tzw. Bruksela I bis) z uwzględnieniem konwencji Lugano II*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1161—1222.
- Fuchs D., *Jurysdykcja w sporach z zakresu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela I bis na tle rozwoju europejskiego prawa ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych — nowe spojrzenie na starą instytucję*, red. M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 202, s. 85—104.

- Fuchs D., Maliszewska M., rozdział VI, *Kwalifikacja i podział ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].
- Fuchs D., *PEICL jako materialnoprawny projekt europejskiego instrumentu opcjonalnego w zakresie prawa jednolitego o umowie ubezpieczenia*, w: *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, red. D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1223—1269.
- Fuchs D., *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, „Zeszyty Prawnicze” 2004, nr 4, s. 237—254.
- Fuchs D., *Pojęcie ryzyka w unijnym prawie ubezpieczeń gospodarczych na przykładzie Polski a treść Principles of European Insurance Contract Law*, w: *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 227—246.
- Fuchs D., *Projekt prawa jednolitego o umowie reasekuracji (PRICL) jako propozycja dla polskiego prawodawcy*, w: *Prawne zagadnienia międzynarodowego obrotu cywilnego i handlowego*, red. E. Figura-Góralczyk et al., C.H.Beck, Warszawa 2023, s. 375—406.
- Fuchs D., *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, w: *Unia Europejska w dobie reform (Konwent Europejski. Traktat Konstytucyjny. Biała Księga w sprawie rządzenia Europą)*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2004, s. 443—458.
- Fuchs D., *Reinsurance in PIL*, in: *Insurance in Private International Law*, eds. M. Wałachowska, M. Fras, P. Marano, Springer, Cham 2024, s. 333—371.
- Fuchs D., Rozdział XX, *Ubezpieczenia w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Zarys wykładu*, red. G. Dybała, M. Maliszewska, K. Szpyt, Wolters Kluwer, Warszawa 2025 [w druku].
- Fuchs D., *Transgraniczna umowa*, „Miesięcznik Ubezpieczeniowy” 2006, nr 6, s. 32—33.
- Fuchs D., *Ujednolicenie kontraktowego prawa reasekuracyjnego w skali międzynarodowej in statu nascendi PRICL (Project of Reinsurance Contract Law)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2019, nr 1, s. 23—36.
- Fuchs D., *Wprowadzenie*, w: *Ustawa o ubezpieczeniach gwarantowanych przez Skarb Państwa*, red. D. Fuchs, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 13—67.
- Fuchs D., *Znaczenie ustawowej definicji zdarzenia losowego dla ubezpieczeń ekologicznych*, w: *Zarządzanie rozwojem. Aspekty społeczne, ekonomiczne i ekologiczne*, red. B. Piontek, F. Piontek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 659—673.

- Fuchs D., Żarnowiec Ł., *Ubezpieczenia gospodarcze w działalności samorządu terytorialnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.
- Graf von der Schuldenburg J., *Regulation and Deregulation of Insurance Markets in the Federal Republic of Germany*, Florence EUI Working Paper no 89/408.
- Heiss H., *Insurance Contracts in Rome I: Another Recent Failure of the European Legislature*, „Yearbook of Private International Law” 2008, vol. 10, s. 261—283.
- Hodgin R., *Protection of the Insured*, Lloyd’s of London Press, London 1989.
- Horatius Flaccus Q., *Poezje. Pieśni — Jamby — Satyry — Listy*, tłum. J. Czubek, słowo wstępne K. Morawski, Nakład Gebethnera i Wolfa, Warszawa—Kraków—Lublin 1924.
- Koroluk S., *Polski nadzór ubezpieczeniowy a prawa Unii Europejskiej*, w: *Polska w Unii Europejskiej. Perspektywy, warunki. Szanse i zagrożenia*, red. C. Mik, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997, s. 151—168.
- Kowalewski E., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Toruń 2002.
- Kowalewski E., Sangowski T. (red.), *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2004.
- Kowalewski E., *Ubezpieczenia transgraniczne — aspekty prawne*, „Forum Dyskusyjne Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych” 2005, z. 5, s. 9—24.
- Kowalewski E., *Wprowadzenie do teorii ryzyka ubezpieczeniowego*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 2, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994, s. 11—35.
- Kropka M., *Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Lerman-Balsaux S., *Wybór prawa dla zobowiązań umownych na gruncie rozporządzenia Rzym I*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
- Livre blanc de la Commission des Communautés Européennes au Conseil, DOC. COM(85) z 28/29 czerwca 1985 r.
- Ludwichowska K., *Odpowiedzialność cywilna i ubezpieczeniowa za wypadki samochodowe*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2008.
- Łopuski J., *Konwencja lugańska o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2001.
- Machulak P., *O państwie członkowskim umiejscowienia ryzyka*, „Prawo Asekuracyjne” 2024, nr 3 (120), s. 55—72.
- Malinowska K., *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Warszawa 2008.
- Mataczyński M., *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków 2005.

- Mik C., *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. 1, C.H.Beck, Warszawa 2000.
- Mostowik P., *Kwestia wymagania międzynarodowego charakteru sytuacji dla stosowania norm jurysdykcyjnych i kolizyjnych*, w: *Verba volant scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Bogusławie Gneli*, red. A. Kaźmierczyk, K. Michałowska, M. Szaraniec, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023, s. 693—702.
- Orlicki M., Orlicka J., *Europejski system dochodzenia roszczeń ubezpieczeniowych za wypadki komunikacyjne za granicą. Komentarz*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2003.
- Orlicki M., Rozdział I, *Zarys historii ubezpieczenia odpowiedzialności posiadaczy pojazdów mechanicznych*, w: M. Orlicki, J. Pokrzywniak, A. Raczyński, *Obowiązkowe ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz—Poznań 2007, s. 11—26.
- Orlicki M., *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Pearson P., *New Trends in Insurance Market*, Brussels 1995 [maszynopis powielony].
- Pearson P., *Opening Adress*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H. Jessurun d'Oliveira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 4—9.
- Pilich M., *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, w: *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzczak, K. Weitz, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 313—389.
- Pool B., *The Creation of the Internal Market in Insurance*, Commission of European Communities, Luxemburg 1990.
- Popiołek W., *W sprawie ograniczeń kolizyjnoprawnego wyboru prawa w polskiej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skapskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków 1994, s. 337—355.
- Popiołek W., *Zobowiązania z umów w projekcie konwencji EWG o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*, „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1979, nr 3, s. 129—153.
- Pytanie parlamentarne (27.10.2009) — pisemne E-5454/09, Stosowanie art. 7 rozporządzenia Rzym I wobec krajów EOG oraz Danii, skierowała: Lidia Joanna Geringer de Oedenberg (S&D) do Komisji, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2009-5454_PL.html [dostęp: 27.04.2025].
- Roth W., *Internationales Versicherungsvertragsrecht*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1985.

- Roth W.-H., *Article 59 EEC — Treaty and Its Implications for Conflicts Law in the Field of Insurance Contracts*, in: *International Insurance Contract Law in the EC*, eds. F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Oliverira, Kluwer Law International, Deventer—Boston 1993, s. 59—67.
- Sieg K., *Bundesrepublik Deutschland*, in: M. Fontaine, *Insurance Contract Law*, vol. 1, Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe 1990, s. 45—62.
- Skapski J., *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 2, s. 165—188.
- Szczepaniak R. (red.), *Pogranicza prawa cywilnego. Boundary Problems of Civil Law*, C.H.Beck, Warszawa 2022.
- Wajda P., Szczepańska M. (red.), *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Weyers H., *Versicherungsvertragsrecht*, Hermann Luchterhand Verlag, Frankfurt/Main 1986.
- Wojewoda M., *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Nowa regulacja kolizyjna w konwencji rzymskiej z 1980 r.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Wojtaszek-Mik E., Mik C., *Unia Europejska. Wspólnota Europejska. Zbiór dokumentów*, Zakamycze, Kraków 2005.